

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANABİLİM DALI

MEZOPOTAMYA MEDENİYETLERİNDEKİ
ÇALGILARIN SERAMİK YÜZEYE
YANSIMALARI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Pınar BİÇİCİ ÇETİNKAYA

HAZIRLAYAN
Kübra GÜLER

MALATYA 2025

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANABİLİM DALI

**MEZOPOTAMYA MEDENİYETLERİNDEKİ ÇALGILARIN SERAMİK
YÜZEYE YANSIMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Kübra GÜLER

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Pınar BİÇİCİ ÇETİNKAYA

MALATYA 2025

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Pınar BİÇİCİ Çetinkaya'nın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “Mezopotamya Medeniyetlerindeki Çalgıların Seramik Yüzeye Yansımaları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.”

03.09.2025

İmza

Kübra GÜLER

TEŞEKKÜR

Başta bilimin ışığında, Cumhuriyet kadınları olarak toplumun her alanında var olmamızı sağlayan Ulu Önder Mustafa Kemal ATATÜRK’e,

Akademinin üretkenlik demek olduğunu, bilim ışığında birlikte yol aldığımız tez sürecinde, mesleki titizliği ile yaratıcılıkla fikirlerime dokunmuş olan destek ve emeklerini benden esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Pınar BİÇİCİ ÇETİNKAYA’ ya,

Lisans eğitimim sırasında bana seramik sanatının inceliklerini anlatarak ve ufkumu açıp destekleyen Sayın Prof. Dr. Hikmet Serdar MUTLU ‘ya,

Resmin ve seramiğin hayatımda olmasını sağlayan ve beni bu yöne ilerlememi sağlayan ortaokul resim öğretmenim Mehmet ÖZAY’a ve kurs öğretmenim Ali TOKAT’a,

Çalışmam sırasında desteklerini ve atölyesini benden esirgemeyen arkadaşım İrem YILMAZ’a, her daim bu stresli süreçte yanımda olup nazımı çeken manevi kardeşim Betül DURAK’a,

Bu günlere gelmemi sağlayan annem Şükran BENEK ve babam Doğan BENEK’e, En stresli anlarımda dert ortağım olan canım ablalarım Zahide ŞAD ‘a, Hatice ENGÜR’e ve kuzenim Gonca ÇİÇEKLİ ‘ye,

Beni kendi evlatlarından ayırmayan, Saadet ve Mustafa GÜLER’e,

Gece gündüz demeden müzik konusunda da bana büyük katkısı olan canım kardeşim Samet GÜLER’e

Tez hazırlamamda büyük fedakarlık gösteren, ilgisini, sevgisini ve desteğini esirgemeyen ve bu süreçte en büyük güç olduğunu hissettiren, moral ve motivasyon kaynağım, şansım, huzurum sevgili eşim Mehmet Selçuk GÜLER’e,

Sevgileri ile beni ayakta tutan, hayatımın en kıymetli parçaları olan Kızım Umay ve Oğlum Aybars’a,

Sonsuz Teşekkürlerimi Sunarım.

Kübra GÜLER

ÖZET

GÜLER, Kübra, Mezopotamya Medeniyetlerindeki Çalgıların Seramik Yüzeye Yansımaları Yüksek Lisans Tezi, MALATYA, 2025

Mezopotamya coğrafyası bereketli toprakları sayesinde asırlar boyunca birçok medeniyete ve kültüre ev sahipliği yapmış bir bölgenin adıdır. Mezopotamya bölgesi içerisinde barındırdığı medeniyetlerin dini tören ritüelleri, müziği, el sanatları, seramikleri vb. kültürel ve sanatsal faaliyetleri sayesinde tarih boyunca önemli bir merkezi konumuna sahiptir. Bölge üzerinde günümüze kadar yapılmış olan arkeolojik kazılar birçok medeniyetin bu topraklar üzerinde yaşamış olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada Mezopotamya Medeniyetlerindeki Çalgıların Seramik Yüzeye Yansımaları yapılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünü giriş kısmı oluşturmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde Mezopotamya tarihi ve mezopotamya bölgesinde yaşamış olan “Sümer, Asur ve Babil” uygarlıklarının tarihleri, Mezopotamya kültür ve sanatı, müzik kültürleri, müzik enstrümanları incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise Mezopotamya medeniyetlerindeki çalgıların günümüz seramik yüzeye yansımaları yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Mezopotamya, Müzik, Çalgı, Seramik

ABSTRACT

GÜLER, Kübra, Reflections of Instruments in Mesopotamian Civilizations on Ceramic Surfaces Master's Thesis, MALATYA, 2025

The geography of Mesopotamia is the name of a region that has hosted many civilizations and cultures for centuries thanks to its fertile lands. Religious ceremonial rituals, music, handicrafts, ceramics, etc. of the civilizations contained within the Mesopotamian region. The geography of Mesopotamia is the name of a region that has hosted many civilizations and cultures for centuries thanks to its fertile lands. Religious ceremonial rituals, music, handicrafts, ceramics, etc. of the civilizations contained within the Mesopotamian region. thanks to its cultural and artistic activities, it has had an important central position throughout history. Archaeological excavations carried out on the region to the present day reveal that many civilizations lived on these lands.

In this study, the Reflections of Instruments in Mesopotamian Civilizations on Ceramic Surfaces were made. The first part of the study, which consists of three parts, is the introduction study, the Reflections of Instruments in Mesopotamian Civilizations on Ceramic were made. The first part of the study, which consists of three parts, is the introduction part. In the second part of the study, the history of Mesopotamia and in this, the Reflections of Instruments in Mesopotamian Civilizations on Ceramic Surfaces were made. The first part of the study.

Keywords: Mesopotamia, Music, Instrument, Ceramics

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GÖRSELLER LİSTESİ.....	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. MEZOPOTAMYA COĞRAFYASI.....	4
2.1. Mezopotamya Tarihi.....	6
2.2. Mezopotamya Uygarlıkları	7
2.2.1. Sümerler	8
2.2.2. Akadlar	9
2.2.3. Asur	11
2.2.4. Babil.....	12
3. MEZOTAPOTAMYA DA KÜLTÜR VE SANAT	14
3.1. Mezopotamya Coğrafyasında Müziğin Yeri.....	15
3.2. Mezopotamya Coğrafyasında Müzik ve Müzik Aletleri.....	16
3.3. Mezopotamya’da Kullanılan Müzik Aletleri.....	17
3.3.1. Kendinden Sesli Çalgılar (İdiophone)	17
3.3.1.1. Sistrum.....	17
3.3.1.2. Çingirak (Marakas)	19
3.3.1.3. Scraper	20
3.3.1.4. Çalpara (Zil).....	22
3.3.1.5. Şakşak (Ses Sopaları).....	24
3.3.1.6. Çan	25
3.3.2. Derili/Vurmalı Çalgılar (Membranophone)	25
3.3.3. Üflemeli Çalgılar (Aerophone).....	26
3.3.3.1. Flüt	27
3.3.3.2. Obua.....	28

3.3.3.3. Boynuz.....	29
3.3.3.4. Trompet	29
3.3.3.5. Okarina	30
3.3.4. Telli Çalgılar (Chordophone).....	30
3.3.4.1. Arp.....	31
3.3.4.2. Lir	32
3.3.4.3. Lavta	33
4. MEZOPOTAMYA MEDENİYETLERİNE AİT ÇALGILARININ SERAMİK FORM VE YÜZEYLERE UYGULANMASI	35
4.1. Tasarım Süreci ve Eskizler	35
4.2. Kullanılan Malzeme ve Teknikler	35
4.3. Kendinden Sesli Çalgılar (İdiophone)	36
4.3.1. Sistrum	36
4.3.2. Çalpara.....	38
4.2. Derili/Vurmalı Çalgılar (Membranophone)	40
4.2.1. Davul	40
4.2.2. Def.....	42
4.3. Üflemeli Çalgılar (Aerophone).....	44
4.3.1. Flüt.....	44
4.3.2. Obua	46
4.4. Telli Çalgılar (Chordophone).....	48
4.4.1. Arp.....	48
4.4.2. Lir	50
SONUÇ	53
KAYNAKLAR	54
EKLER	58
Ek 1. Boğa Başlıklı Lir.....	58
Ek 2. Çalpara Zil.....	59

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
BM	British Museum
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
M.Ö.	Milattan Önce
s.	Sayfa
S.	Sayı
SAA	State Archives of Assyria
TTK	Türk Tarih Kurumu
Y.y.	Yüzyıl

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1. Mezopotamya bölgesi haritası	5
Görsel 2. Mezopotamya Uygarlıkları	7
Görsel 3. 3800 yıllık Sümer dönemi tableti	8
Görsel 4. Akad Kralı Kral Sargon	10
Görsel 5. Asur Kralı Asurbanipal'ın aslan avı kabartmasındaki mastif cinsi köpekler	11
Görsel 6. Babil'in en ünlü kralı Hammurabi	12
Görsel 7. Babil Asma Bahçeleri	13
Görsel 8. Ur Kral Mezarlığında ele geçen levha	18
Görsel 9. Sistrum	19
Görsel 10. Balawat Kapı Bantlarına ait bir çizim. II. Asurnasirpal'in Hatti ülkesine yaptığı sefer. Zil, arp ve sistrum icra eden müzisyen alayı.	19
Görsel 11. Çingirak (Marakas)	20
Görsel 12. Antik Sümer Scaper örnekleri	21
Görsel 13. Çifte obua çalan maymun figürü	21
Görsel 14. Tunç Çağına Ait Çalparalar	22
Görsel 15. M.Ö. 1800'e, Eski Babil Dönemine ait pişmiş toprak levha.	23
Görsel 16. Layard tarafından Nimrud'da Kuzeybatı Sarayında yapılan kazılarda ele geçen saplı ve tutamaklı Çalpara zillere ait kalıntılar	23
Görsel 17. Ses sopası çalan figür	24
Görsel 18. Çanlar	25
Görsel 19. Flüt çalan maymun figürü.	27
Görsel 20. Flüt rölyefi	28
Görsel 21. Ur Kral Mezarlığında PG/333 numaralı mezarda bulunan çifte obuaya ait parçaların çizimi.	28
Görsel 22. Çifte Obua çalan kabile rölyefi	29
Görsel 23. Okarina	30
Görsel 24. Ninive Sarayı yatay köşeli arplar ve çizimleri	31
Görsel 25. Dikey ve Yatay köşeli arp çizimi.	32
Görsel 26. Megiddo Tasviri: Arp ve lir arasındaki geçiş aşaması olarak değerlendirilmektedir.	33

Görsel 27. BM 28806 kayıt numaralı, lavta tasviri içeren silindir mühür (Duchesne-Guillemin, 1981:294).	34
Görsel 28. Ur Kral Mezarlığında ele geçen sistrum tasvirli levha (Wooley, 1934:273).	36
Görsel 29. Özgün çizim Sistrum	36
Görsel 30. Sistruma ait tasarım. Tasarım Adı Yerde Oturan Tilki	37
Görsel 31. Çalpara.....	38
Görsel 32. Çalpara özgün çizim	38
Görsel 33. Çalpara'ya ait tasarım.....	39
Görsel 34. M.Ö. 1800'de, Eski Babil.....	40
Görsel 35. Davul özgün çizim.....	40
Görsel 36. Davula ait pişmiş toprak levha tasarımı	41
Görsel 37. Asurlular dönemi def çalan kadınlar	42
Görsel 38. Def çalan kadın özgün çizim	42
Görsel 39. Def çalan pişmiş toprak levha tasarımı	43
Görsel 40. Flüt çalan bir çift	44
Görsel 41. Flüt özgün çizim.....	44
Görsel 42. Flüt'e ait oturan maymun tasarımı	45
Görsel 43. Asur Dönemi Obua.....	46
Görsel 44. Obua Özgün Çizim	46
Görsel 45. Obua Tasarımı	47
Görsel 46. Arp tasviri (Duchesne-Guillemin,1981, 290).....	48
Görsel 47. Arp çalgısı özgün çizim.....	48
Görsel 48. Arp Tasarımı.....	49
Görsel 49. Mezopotamya Dönemi Lir (Michalowski, 2010, 226).....	50
Görsel 50. Lir Özgün Çizim.....	50
Görsel 51. Lir Tasarım	51

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Sistruma ait Tasarım Özellikleri	37
Tablo 2. Çalpara Tasarım Özellikleri	39
Tablo 3. Davul Tasarım Özellikleri	41
Tablo 4. Def Tasarım Özellikleri	43
Tablo 5. Flüt’e ait oturan maymun tasarımı özellikleri.....	45
Tablo 6. Obua tasarımı özellikleri.....	47
Tablo 7. Arp tasarım özellikleri	49
Tablo 8. Lir Tasarımı Özellikleri	51

1. GİRİŞ

Mezopotamya Coğrafyası, dünya tarihi içerisinde insanoğlunun kimlik kodlarını bünyesinde barındıran ve günümüzün toplumsal normlarının temellerinin atıldığı ender coğrafyaların başında gelmektedir. Bölgenin sınırları kuzeyde Güneydoğu Toroslara, doğuda Dicle Nehri Havza'sının doğusundaki su bölümü çizgisine, batıda Aşağı Fırat Havza'sının batısındaki su bölümü çizgisine ve güneyde ise Dicle ve Fırat nehirlerinin döküldüğü Basra Körfezi'ne uzanır. Bölge, doğal ortam özellikleri bakımından insanoğlunun yaşamını idame ettirebilmesi için optimum koşullara sahip olmasından dolayı insanlık tarihi için önemli olan prehistorik yerleşmeler, burada ortaya çıkmıştır.

İnsanoğlu, bir ses evreni içinde var olmuş, seslere kulak vermiş ve bu bağlamda çıkarımlarda bulunmuştur. Ses dünyanın oluşuyla varlığını sürdüren ve zamanla insanoğlunun bu seslere kulak vererek yön vermesiyle müzik ortaya çıkmıştır. Öyle ki müzik, insanlar için bazen neşe, bazen üzüntü, bazen savaş, bazen de kutlama olmuş ve hayatın her anında kendine yer bulmuştur. Tüm bu kabuller ile birlikte denebilir ki müzik insanları duygularını tercüme etmekteki en temel gereç ve araç olmuştur.

Seslerin artık müzik olgusu kazanması ve bu sesleri tanıyan insanoğlunun müzik aletleri ihtiyacı oluşmuş ve bu gereklilik ile birlikte insanoğlu doğadaki sesleri taklit ederek ve yine doğadan sağladığı araç ve gereçler ile müzik aletleri yapımına başlamıştır. İnsanoğlu doğadaki sesleri taklidiyle başlayan bu süreç zamanla farklı farklı enstrümanların oluşumuna yol açmış ve antik dönemlerden ilk insanlardan süre gelen bu durum yüzlerce farklı müzik aletinin bizlere miras olarak kalmasını sağlamıştır. İnsanoğlu tarihteki ilk sesleri doğadan almıştır bu sesler gerek kuş cıvıltıları gerek rüzgar sesi gerekse doğanın ve ormanın sesi olmuştur. Antik dönemlerde insanlar bu seslerin kaynaklarını arayışa çıkmış ve bu arayış sonunca antik dönem müzik aletleri oluşmuştur. İlk insanın eline aldığı bir taşı başka bir taşa vurarak ortaya çıkardığı seslerden bu yana uzun bir zaman geçmiştir. İnsanoğlu sazlıklardan ilk üflemeli çalgılarını, hayvan derilerinden ise ilk vurmali çalgılarını yaptığı bilinmektedir. Yapılan literatür taraması sonucunda akbabanın kanat kemiğinden yapılmış olan üflemeli bir çalgı olan flüt'ün insanoğlunun yapmış olduğu ilk enstrüman olduğu görülmektedir.

İlk insanların yerleşkesi konumunda olan Mezopotamya ve Anadolu coğrafyası bu bağlamdaki araştırmalar konusunda kaynak niteliği taşımaktadır. Öyle ki bu bağlamda

yapılan çalışmalar doğrultusunda Mezopotamya kazıları ve Anadolu kazılarında antik dönemlerde kullanılan bazı algılar ve bu çalgıların kullanıldığını kanıtlayan figür ve çizimlere ulaşılmıştır. Bu kazıların bazıları Babil kenti civarında bazıları Sümerliler ikametinde olan Fırat ve Dicle nehirleri kıyılarında bazıları ise Asur kenti gibi Anadolu coğrafyalarında elde edilmiştir. Bu kazılarda elde edilen müzik aletleri tasvirleri ışığında denebilir ki antik dönem insanları için dahi müzik aletleri oldukça önemli bir yere sahipti ki kalıntılarda sayıları oldukça fazla bulunan müzik aleti tasvirleri elde edilmiştir.

Eski Mezopotamya uygarlıkları hakkında elde edilen veriler sonucunda dönem uygarları arasında Sümerler, Asurlar, Akadlar ve Babiller dönemin önemli uygarlıkları olmakla beraber sanata ve müziğe de oldukça önem veren toplumlar olduğu grlmektedir. Anadolu’da yazının kullanılmasıyla temelde ticari ilişkiler olmakla birlikte Mezopotamya kültürü ve hatta müzik aletleri dahi buralara taşındığı grlmektedir.

Öyle ki M.. 2000 yıl başlarında Anadolu coğrafyasında varlığını hissettiren Hititler, ivi yazılı vesikalarında, bilhassa müzik aletleri, şarkılar, bayramlar, dini törenler ve müzisyenler ile ilgili birçok bilgiyi, bir düzen ve disiplin içerisinde kayda aldıkları grlmştr. 1966 yılında ankırı/İnandıktepe ve 1997 yılında orum/Sungurlu ilçesi sınırlarındaki Hseyindede Tepesi’nde yapılan kazılarda elde edilen bulgular; İnandık ve Hseyindede vazoları, özellikle Eski Hitit müziğinin ilk dönemlerini sergileyen en önemli görsel arkeolojik kalıntılar arasında yer almaktadır (Sipahi, 2014:22).

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmada Mezopotamya medeniyetlerindeki müzik enstrümanlarının seramik yüzleri yansıması amaçlanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde Mezopotamya tarihi, coğrafyası hakkında bilgiler verilmiş, terminolojik açıklamalar ve konu kapsamında açıklamalar yapılmış, ikinci bölümde Mezopotamya’da kültür, sanat, müzik ve müzik enstrümanları açıklanarak çalgı aletleri analiz edilmiş ve tarihlerine değinilmiştir.

Çalışmanın nc bölümünde ise Kendinden Sesli algılar (İdiophone), Derili/Vurmalı algılar (Membranophone), flemeli algılar (Aerophone) ve Telli algılar (Chordophone) olarak dört gruptaştırılan Mezopotamya dönemine ait çalgıların

her birinden iki adet olmak üzere seramik pano tasarımlarının çizimleri ve çamura aktarılmış uygulamaları açıklanmıştır.

2. MEZOPOTAMYA COĞRAFYASI

Sınır terimi, ülkeleri, şehirleri, köyleri, mahalleleri, bölgeleri birbirinden ayıran soyut çizgiler veya bu bölgelerin yayılabileceği en son uç noktası olarak tanımlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde insanoğlunun oluşturduğu sınırlarda en sağlıklı ve en kalıcı olan kıstas doğal unsurlar temelinde yapılmış olanlardır. Tarihsel süreç içerisinde doğal unsurlar olarak sınırları birbirinden ayırmak için akarsu, tepe ve dağ gibi coğrafi etütler kullanılarak bölgeler, ülkeler birbirinden ayrılmakta olduğu görülmektedir. Sınır aynı zamanda bir şeyin kenarını veya sınırını işaret eden gerçek veya hayal edilen bir çizgi olarak tanımlanmaktadır. Sınır terimi aynı zamanda bir konunun veya ilkenin sınırı gibi anlamlara da gelmektedir.

Mezopotamya teriminin ilk olarak Yunanlı seyyahlar tarafından ortaya atıldığı bilinmektedir. Yapılan literatür taraması sonucu Yunanlı seyyahların tanımlamasından daha önce bu coğrafya ile ilgili olarak Sümer ve Akad metinlerinde Dicle ve Fırat arasına “Subartu” adı verildiği görülmektedir. Anlamı iki ırmak arası olan “Subartu” teriminin o bölgeye yerleşmiş olan halka da Subarular denildiği bilinmektedir. Yukarı Dicle boylarının ilk medeni halkı Subarulardan sayılan halk Hurriler’dir. Daha sonra ise İki nehir arasındaki topraklar olarak “eski Yunan seyyahları ve tarihçileri (Babilonya hariç, özellikle Yukarı Mezopotamya’yı ifade etmek için Geç Hellenistik Dönem’de Polybius, Strabon gibi yazarlar” (Gümüşçü, 2010:79) tarafından kullanılmıştır. “Nehirler arasındaki bölge” anlamına gelen söz konusu Yunanca adlandırmada; “mesos” ortasında veya arasında anlamına gelirken, “potamos” nehir anlamına gelir ve “ia” ise, Yunanların yer isimlerine iliştiirdikleri bir son ektir” (Yıldız, 2011:55). “Bu terim kısa bir süre Roma tarafından M.Ö 115-117 yılları arasında kullanıldı” (Harmanşah, 2005:2). Mezopotamya teriminin dışında bu coğrafya için çeşitli tabirler de ileri sürülmüştür. “Süryanicede, Mezopotamya için beth ya da beyth ve nahrin ya da nehrin kelimelerinin birleşiminden doğan Beth Nahrin isminin kullanıldığını görmekteyiz. Beth Nahrin “nehirler arası ev/ülke” anlamına gelmektedir” (Tekin, 2014:2) Arapçada ise bu bölge için “Beynel Nehreyn” tabirine yer verilmiştir.

Görsel 1. Mezopotamya bölgesi haritası

Dicle ve Fırat Nehirleri arasında kalan bölge Tevrat'ta Aden Bahçesi olarak geçtiği görülmektedir. Eski Ahit'in Tekvin 2: 8–14. Ayetleri şu şekilde devam eder ve Âdem'in yaşadığı ortamı ve yeri şöyle tarif eder:

“Ve Rab Allah şarka (doğuya) doğru Aden'de (Aden: zevk) bir bahçe dikti ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı ve bahçenin ortasında hayat ağacını ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi. Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı ve oradan bölündü ve dört kol oldu. Birinin adı Pışon'- dur; kendisinde altın olan bütün Havila diyarını kuşatır ve bu diyarın altını iyidir; orada ak gün nük ve akık taşı vardır. Ve ikinci ırmağın adı Gihon 'dur; bütün Kuş ilini kuşatan odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşur'un önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır. Ve Rab Allah adamı aldı, baksın ve onu korusun diye Aden bahçesine koydu” (Alp, 2017:5).

İslami kaynak olan Kur'ân-ı Kerîm'de iki âyette (El-Furkân 25/53) “azbün furâtün” ve bir âyette (El-Mürselât 77/27) “mâen furâten” şeklinde geçen furât kelimesi, Fırat nehrinin adı olarak değil, “içene ferahlık veren tatlı su” anlamında kullanılmaktadır. İbn Abbas, “Size tatlı su içirdik” ayetinde geçen tatlı suyun Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat ırmağı olduğunu ve âdemoğlunun içtiği bütün suların bu nehirlerden elde edildiğini söylemektedir” (Taberî, et-Tefsîr, XXIX).

Araştırmalar ve kaynaklar ışığında söylenebilir ki Mezopotamya coğrafyası her dönemde önemli olmuş, eski dönemlerde verimliliği günümüzde ise jeopolitik konumu nedeni ile önemini sürdürmektedir. Bu coğrafya farklı dönemlerce farklı isimlerle anılmıştır ve insanlık tarihince Mezopotamya coğrafyasına bu adlandırma dışında Subartu, Beynel Nehreyn, Beth Nehreyn, Aden Cenneti, Cezire gibi terimler

kullanılmıştır. Bu terimlerin genel hatlarıyla Dicle ve Fırat arasındaki verimli toprakları ifade ettiği bilinmektedir.

2.1. Mezopotamya Tarihi

Mezopotamya, genel bir bakış açısıyla Toroslar beyaz Zagros eteklerinde Suriye çölü arasındaki Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı bereketli topraklardır. Ayrıca bölgenin zorlu şartları çöl ikliminin etkin oluşu ve sıcak hava şartları sebebiyle bölgenin yüzde yüzü yaşamaya uygun olmamakla birlikte farklı özellikleriyle öne çıkan kısımları bulunmaktadır. Yazın sıcaklık derecesinin 50 dereceye kadar çıkmakla beraber bazı bölgelerde 11 ay yağmur yağmadığı yapılan araştırmalar sonucu bilinmektedir. Bölgenin en önemli su kaynağı olan Fırat ve Dicle nehirlerinin Mezopotamya coğrafyası antik şartlarda yaşamaya ve yerleşik bir yaşama en uygun bölgelerden biri olmuştur. Farklı uygarlıklara ve farklı medeniyetlere uzun süre sahiplik yapmış, insanlığın ilk zamanlarından itibaren bölgenin aktif olarak kullanıldığı görülmektedir. Mezopotamya Bölgesi hakkında bilinenlerin büyük bir bölümü 4000 yılının sonlarından itibaren 3000 yıl boyunca kullanılan çivi yazısı ile yazılmış olan kil tabletlerinden sağlanmıştır. Bahsi geçen bu kil tabletler bölgenin tarihi hakkında bilgi alabilmemiz için önemli yere sahiptirler. İnsanoğlu yaşadıklarını kayıt altına alma durumunu ne kadar geciktirmiş olsa da bölge hakkında tamamen olmamakla birlikte kil tabletlerden bilgi sağlanabilmiştir. Kil tabletler de mal mülk miktarları, alınıp satılan eşyalar, ticari ilişkiler, fal, büyü, doğa, siyasal, gelişmeler ve mitolojik öyküler gibi içerikler oldukça zengin olup önce coğrafyası ve tarihi hakkında bilgiler vermektedir. Bu bilgiler yani kil tabletlerin yazımı ile insanoğlunun uygarlık yolunda attığı adımlar hızlanmış bilgi birikimi ve kültürün sonraki nesillere aktarımı kolaylaşmıştır. Sonuç olarak yazıyla birlikte tarih öncesi sürecin bittiği ve yeni bir tarihi sürecin başladığı kabul edilebilmektedir.

Yazılı dönem insanoğlu için oldukça önemli bir safhanın başlangıcı yaklaşık olmayan yıllık yerleşik yaşam sürecinin yalnızca son yazısını kapsayan bir dönem olarak tarihe kayıt olmuştur. Fakat yazı ve yazı bilgisi uzun sürecek geniş çerçevelere ulaşamamış sadece belirli, büyük ve zengin kentlerde sınırlı kalmıştır. Bu sebeple geçmişte yaşananların ancak belli bölgelere ilişkin küçük bir bölümü yazıyı aktarılabilmiş ve bu bilgiler bölge tarihi açısından büyük önem taşımakla birlikte

çoğunun yaşananlarının sadece bir kısmın ait olduğu bilinmekte ve tahmin edilebilmektedir.

Mezopotamya gibi önemli bir coğrafyanın tarihi incelenirken yazılı belgelere ek olarak eski yerleşim yerlerinde yürütülen arkeolojik kazılar sonucu ortaya çıkan veriler maddi kültür kalıntıları birçok bilinmeyi cevap verme niteliğindedir. Mezopotamya coğrafyasında sayıları 10 milyarı bulan höyük ve tepeler bulunmaktadır. Bu yerleşkeler bazen yeni alanlara, bazen ise eski yerleşkeleri üstüne yapılmış ve katman katman bizler için kaynak niteliği taşıyan kazılarda bulunan verilere ev sahipliği yapmaktadırlar. Yapılan bu kazılarda elde edilen veriler kabaca çanak, çömlek, silah, süs eşyası, mühür, kabartmalar ve heykel olarak tanımlanabilir. Yapılmış olan Arkeolojik çalışmalarda bölgede saray, tapınak, ev, tapu gibi mimari yapıların bulunduğu ve bu yapılarda geçmişe dair verilerin elde edildiği bilinmektedir.

2.2. Mezopotamya Uygarlıkları

Tahminen 6000 ile 8000 yıl önce Nil Nehri civarındaki Antik Mısır da dahil olmak üzere İndus Vadisi Uygarlığı, Dicle ve Fırat Nehirleri arasındaki Mezopotamya, Sarı Nehir ve Yangtze Nehri boyunca uzanan Antik Çin gibi birçok toplumda tarımın büyük oranda başladığı görülmektedir. Bunun nedeni, düzenli nehir taşkınlarının verimli topraklara olanak sağlaması ve nehirlerin bitki sulaması için tatlı su imkânının sağlaması olduğu düşünülmektedir. Tarımın özelleşmiş toplumlar ve gitgide yoğunlaşan nüfusa olanak sağlaması sebebiyle, dünyanın ilk uygarlıklarının bu bölgelerde kurulması tesadüf olmamıştır. Bölge bu özellikleri temelinde birçok uygarlık, beylik ve devletlere ev sahipliği yaparak bereketli bir coğrafya olma niteliği de taşımaktadır.

Görsel 2. Mezopotamya Uygarlıkları

Mezopotamya coğrafyası tarihler boyunca birçok topluluk uygarlık ve hatta imparatorluklara ev sahipliği yapmış bir bölge niteliğindedir. Bölge uzun sürece devam etmiş göçlere, savaflara, kutlamalara, şöenlere, kültürel ve sanatsal faaliyetlere ve hatta ilkel teknoloji gelişimine ev sahipliği yapmış antik dönem boyunca önemli bir konumda olan bir ticaret ve yaşam merkezi olmuştur. Bölgede birçok farklı ırk ulus barınmaktaydı ki dönemin kültürel birikiminin büyük bir bölümünü bu bölge üslenmiş ve bu kanı kazılar sonucu elde edilen bulgularca desteklenmiştir.

2.2.1. Sümerler

Mezopotamya'da yaşayan birçok farklı kavimlerden biri olan Sümerler bu kavimler arasında öne çıkan uygarlıklardandır. Astronomi, matematik, din, fal, büyü, mitoloji, yazı ve tıp alanlarında birçok ilke imza atan Sümerler, Mezopotamya coğrafyasında önemi büyük uygarlıklardan biri olmaktadır. Sümerler, Mezopotamya bölgesinde iken Mezopotamya'da 18 tanesi büyük şehir olmak üzere, 35 şehir ve kasabayı içerisinde barındırdığı görülmektedir. Uruk, Ur, Lagaş, Zabalam, Umma ve Kiş vb. şehirleri bulunmaktadır. Kral Ur-Nanşe Lagaş'ta iktidara geldiği dönemde bu şehirlerde önemli mimari yapıtları yaptırdığı bilinmektedir.

Görsel 3. 3800 yıllık Sümer dönemi tableti

Sümerler, hâkimiyetleri içerisinde bulunan Irak topraklarını 1000 yıldan fazla bir süre zarfında Akadlar ile paylaşmışlardır. Hz. İsa döneminden 200 yıl öncesinde bile kendileri ve dinleri artık yok olmuş olmasına rağmen halen Sümer dilinin Babil okullarında okutulmaya devam edildi bilinmektedir. “M.Ö. 2400-2350 yıllarında

Sümerlilerin çöküş dönemi başlarken Akadlar yükselişe geçmiş ve Mezopotamya coğrafyasındaki büyük hâkimiyeti ele geçirdikleri görülmüştür” (Landsberger Tosun, 1943:89-96).

Antik Sümer uygarlığının en eski kayıtları “Sümer Kral listesi”dir. Bu listede Sümer şehirleri ve şehir kralları alt alta sıralamıştır. Ayrıca bu liste Sümer mitoloji hakkında da bilgi kaynağı niteliği taşımaktadır. Bu listeye göre ilk krallık yetkisi tanrılarca Eridu kentine verildiği bilinmektedir. Bu listede sadece kral isimlerinin yer almadığı, kralların dönemindeki doğa olaylarının ve bu olaylar sonucundaki gelişmelerden de söz edilmektedir. “Gerçekleşen Tufan olayının ve bu felaketin krallığı etkilediği öyle ki kralların tahta kalma sürelerinde ve istikrar konusunda dahi etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Bu dönemler kralların çekişmelerine de tanıklık etmiş ve liste bunun Er Hanedanlar / Erken Hanedanlar olarak ayrımın oluştuğunu sergilemişti” (Köroğlu, 2015:42).

2.2.2. Akadlar

Akadlar’ın Sami kökenli bir topluluk olduğu bilinmektedir. Sümerler döneminde Mezopotamya’ya göç eden isim var kültürünü benimseyen Akadlar Sümerler sonrası Mezopotamya’nın lider konumuna gelmiştir M.Ö. 2400-2350 yıllarında Sümerlerin düşüşü Akadların yükselişine neden olmuştur. Mezopotamya coğrafyasının lideri konumuna gelen Akadlar, bulunduğu tarih çerçevesinde Mezopotamya’daki medeniyetlerin öncüsü olduğu görülmektedir. Öyle ki ilerleyen aşamalarda Akadların bu güçlü konumuna ulaşacak olan Sami kökenli Asurlu Babil topluluklarında dahi nedenin gelişim Akadlardan örnek alınmıştır. Sanatla ilgili olan Akadlar yapmış oldukları savaşların sonlarında zafer anıtları yaptırdıkları bilinmektedir. Din olarak çok tanrılı dine benimsemiş olan Akadlar, Sümerlilerden farklı olarak kent krallıklarından ziyade evren ve dünya krallığı kavramını Mezopotamya’ya taşımış ilk medeniyet olduğu görülmektedir.

Görsel 4. Akad Kralı Kral Sargon

Akatlar tarafından kurulan Krallık M.Ö. 1. ve 2. Binyılda Mezopotamya egemenliğini sağlamış, Asur ve Babil devletlerinin öncü uygarlığı olmuşlardır. Uygarlığın dili akadça olarak bilinmektedir, ilerleyen yıllarda ise bu dil Asur ve Babil lehçeleri olarak ikiye ayrılmıştır. Akad Krallığı'nın kurucusu olan Kral Sargon M.Ö. 2334-2279 yıllarında uygarlığın hâkimiyetini sağlamıştır. Kral Sargon hakkında farklı bilgiler bulunmakla beraber bir rivayete göre Kral Sargon bir köylü ve bahçıvan tarafından nehir kenarında bulunmuştur. Kral Sargon'u bir rahibenin nehre sepette bıraktığı bu rivayetler arasındadır. Kral Sargon büyüyünce Kral Zababa'nın Sarayında çalışmaya başlar daha ilerleyen sürelerde ise sakisi görevini alır ve nasıl gerçekleştiği bilinmemekle beraber yaşanan bir olay sonrasında Kral Zababa'nın ünvanını alır ve onun yerine geçer. Özellikle kurucu hanedan Sargon döneminde Agire isimli başkenti kuran devlet kayıtlarına göre 34 Savaş yapmış olduğu bilinmektedir. Kral Sargon'a dair bilgiler ışığında Kral Sargon sonrası torunu olan Naram-sin ve halefleri döneminde Akad sınırları küçülmüş ve Kral Sargon zamanında ulaşılan sınırları koruyamamıştır. Ayrıca elde edilen bilgilere göre Akadlar Sümerlerden farklı bir tarihleme yöntemi izlemişlerdir. Akadların tarihleme yöntemi her yılın bir önceki yılda yaşanan önemli bir olayın adını aldığı bir tarihleme sistemi izlemişlerdir. Bu sistemin Babil kentinde ve çevresinde 1500'lü yıllara kadar izlenerek uygulandığı bilinmektedir.

2.2.3. Asur

M.Ö. 2025-612 yıllarında varlığını sürdürmüş olan Asur Devletinin Sami halklarından oluşmuş bir antik çağ Mezopotamya uygarlığı olduğu bilinmektedir. Devlet ilk olarak Kuzey Irak'ta, Dicle kıyısında bulunan Asur şehrinde oluşmuşken, Güney Mezopotamya ve Doğu ile ticarete işlerinden yararlanarak gelişmiş toprak ve sınırlara ulaştığı görülmektedir. Anadolu coğrafyasındaki en büyük ticaret kolonileri Kültepe'de (Kayseri) bulunmaktadır. Asur Devletinin başkenti ise Ninova olduğu bilinmektedir. Asur İmparatorluğu'nun yükselişi M.Ö. 1939-1900 yılları arasındaki Kral İluşuma ve oğlu Erişum dönemlerinde olduğu görülmektedir. "Asur İmparatorluğu'nun bu dönemindeki en büyük pay şüphesiz bu iki kralın ticari politikalarının olduğu bilinmektedir. Dönem ticaretinde önde gelen Asur imparatorluğu, Anadolu'ya uzanan ticari kolonileri sayesinde dönemindeki en önemli imparatorluklardan olmayı başarmıştı" (Kuhrt, 2017:5).

Görsel 5. Asur Kralı Asurbanipal'ın aslan avı kabartmasındaki mastif cinsi köpekler

Asur krallığı Babil, İskitler ve Kimmerlerin yaptığı çeşitli akınlar sonucunda devlet zayıflayarak M.Ö. 612-605 yılları arasında yıkılma sürecine girdiği görülmektedir. İmparatorluğun çökmesiyle birlikte Asur halkı ve Asur devleti tarihi kayıtlardan yok olmuş son olarak harlan ve çevresinde yaşadığı bilinmekte olan Asurlu halkı sonraki yüzyıllarda başka imparatorluk topraklarında varlığını sürdürdüğü bilinmektedir.

2.2.4. Babil

Babil imparatorluğu firtına Mezopotamya coğrafyasında bulunan Babil kentinin etrafında milattan önce 1894 yıllarında kurulmuş olmasıyla almaktadır. Babil imparatorluğunun merkezi bugünkü Irak'ın El-hilla kasabası üzerinde yer almaktadır. Akad imparatorluğu döneminde önemsiz ve güçsüz bir şehir iken şehrin Amori hükümdarı Hammurabi tarafından kısa sürede büyüyen ve gelişen şehit kısa ömürlüde olsa bölgenin güçlü imparatorluklardan bir olmayı başarmıştı.

Babil şehri bir hanedanlığının kurucusu olan ablamın dönemlerinde oldukça önemli bir şey konumundaydı ta ki 6 kral Hammurabi dönemine kadar Hammurabi'nin hanedanlığı döneminde Güney Mezopotamya dolarsa krallığı yönetimindeydi Mezopotamya'nın kuzeyi ise Asur kralı Şemsi Ada tarafından yönetiliyordu. Kral Hammurabi 42 yıllık hanedanlık ve Krallık süresince kralı ileriye götüren politikaları izlemiştir 42 yıllık Krallık suresinin ilk 30 yılında önemli mesafe kat edemeyen Babillerin bu konudaki en büyük dezavantajı dönem krallıklara Asur ve varsa krallıklarının güçlerini kaybetmemiş olmalarıydı. Krallığının 35. yılında zayıflamış Asur krallığın da bağlı olan Marie kentini ele geçirdi kralının son yıllarında ise Mezopotamya'nın hakimiyeti Hamurabi yönetimindeki Babil uygarlığındaydı Hamurabiden sonra tahta oğlu Samsu-ileana geçti ve Krallık zayıflamaya başladı (Oates, 2015:48-49).

Görsel 6. Babil'in en ünlü kralı Hammurabi

Görsel 7. Babil Asma Bahçeleri

Babil'in asma bahçeleri tamirin önemli yapılarından biridir öyle ki dünyanın 7 harikasından biri olarak kabul edilmektedir M.Ö. 7. Yüzyılda Babil kralı Nebukadnezar tarafından yapılmış Babil'in çorak Mezopotamya coğrafyasındaki ağaclar, egzotik bitkiler ve akan sular arasında çok katlı oldukça gösterişli bir bahçe konumundaydı süreç içerisinde krallığın ve kentin sembollerinden biri haline geldi günümüzde ise Irak'ın Hilah bölgesinde yer almaktadır.

3. MEZOTAPOTAMYA DA KÜLTÜR VE SANAT

Medeniyetin ve insanlık tarihinin doğuşunun yaşandığı dönem coğrafyaları arasında en önemli yere sahip olan Mezopotamya, bir kültür ve sanat merkezi olduğu bilinmektedir. Yapılan literatür taraması sonucunda M.Ö. 10000 yıllarında Sümer, Akad, Babil ve Asur imparatorluklarının yaşadığı dönemden Tunç devrine kadar geçen bu süreçte kültür ve sanatı yansıtmış olan antik dönem eserlerine sahip bir coğrafyadır.

Kültür ve medeniyetin beşiği olarak nitelendirilen Mezopotamya bölgesi gerek ticari, gerek savaş gerek kutlama gerekse diplomasi alanında yaşanan gelişmeler sonucu kültürler bir havuz meydana getirmiştir. Mezopotamya sanatı milattan önce 4000’li tarihlerden M.Ö. 6. yüzyıla kadar geçen dönemdeki sanat eserlerini kapsamaktadır. Ustalık eserleri özellikle taş ve kilden yapılmış olan heykel birkaç resim ve minyatürlerden ibarettir, konserlerde esenler genellikle geometrik ve dekoratif bilgisi bitkisel şekiller olarak kullanılmış ayrıca insanoğlu doğada gördüğünü bu eserlerde kopyalamaya çalışmıştır. Eserlerde hayvan figürleri ön planda olmakla beraber çoğu tasvirlerde ise insan ve hayvan figürlerinin birlikte kullanıldığı görülmektedir.

Mezopotamya sanatı günümüze çok farklı şekillerde ulaşmıştır bunlara örnek vermek gerekirse, silindir mühürler, nispeten küçük ve müstakil figürler birbirinden farklı boydaki kabarmış kabartmalar ev eşyası olarak kullanılan bazı ürünler dini dekoratif parçalar basit levhalar çömlekler heykeller gibi farklı parçalar olmuştur. Konserlerde en çok tasvir edilen figürler incelendiğinde genellikle Tanrı algısı altında bir kişiye etrafındaki kişilerin tapındığı görülen figürler veya hayvanlar ile insanların savaşlarını anlatan figürler olmuştur. Bu figürlerden farklı olarak ağaç motifi dönem eserlerin önemli yer almış hatta bazı eserlerde hayat ağacı gibi tasvirlerinde yer aldığı görülmektedir.

Mezopotamya keşifleri Göbekli Tepe’nin keşfi ile artık 12 bin yıl öncesine kadar uzanan bir tarihi bize yansıtmıştır. Göbekli Tepe keşiflerinde Avcı toplayıcı insanların yerleşik hayata geçip ekonomik ve siyasal yapılarını kurduğu ve hatta sonradan inanç boşluğu ile insanların bir inanç edinme çabası ile anıtsal ve tanrısal yapılara yöneldiği kazılar sonucunda görülmektedir.

Mezopotamya sadece insanların yaşam yeri ve insanlığın doğum yeri olmakla kalmamış aynı zamanda insanlığın varoluşuyla birlikte kültürün, toplumun ve sanatında

doğum noktası olduğu bilinmektedir. Mezopotamya bölgesi üzerinde barındırdığı çeşitli medeniyet ve uygarlıklar ile birlikte kültür ve sanat zenginliği katlanmış ve antik çağdan günümüze kadar ışık tuttuğu görülmüştür.

3.1. Mezopotamya Coğrafyasında Müziğin Yeri

Antik dönem Anadolu müziğinde ve Anadolu’da kullanılan müzik aletlerinde çevre kültürlerin özellikle Mezopotamya, Mısır ve Helen uygarlıklarının önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir.

Anadolu uygarlıklarında kullanılmış olan enstrümanlar ve çevre kültürlerde kullanılmış olan enstrümanlar ile büyük benzerlikler göstermektedir. Anadolu ve çevresindeki bu kültürler, tarih boyunca siyasi yönden olduğu kadar kültürel yönden de birbirleriyle ilişkilerde bulunmuşlar ve birbirlerini her alanda etkilemişlerdir. Mezopotamya Uygarlıklarının atası olan Sümerler’in dini yaşamlarında müziğe oldukça önem verdikleri bilinmektedir. Sümerler, dini ritüellerini özenli ve incelikli bir etkinlik biçimi şeklinde gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bu etkinlikler, tapınaklarda geniş bir rahipler takımı tarafından yürütüldüğü görülmektedir. “Ritüeller; şiirsel sözler, şarkılar ve büyüler eşliğinde gerçekleştiriliyordu” (Hooke, 2002:40).

Erken Sümer devrinde varlığı bilinen tapınak okullarında, öğrenciye okuma yazma dışında hem rahiplik mesleğine ait dersler hem de bir müzisyen için gerekli tüm bilgiler verildiği ulaşılan kaynaklar arasında yer almaktadır. Böylelikle müzisyen rahipler kült metinleri okumakla kalmayıp rezitasyon yaparak geleneksel melodi birikimine sahip bir şekilde şarkı söyleyebilir ve çeşitli müzik aletlerini çalabilirdi. Sümerlerden sonra gelen Babil uygarlığında da ilkel telli çalgıların kullanıldığı görülmektedir. Eski Babil döneminde, pişmiş topraktan (Terracotta) yapılmış kabartmalarda ilkel telli müzik aleti çalan müzisyenler betimlenmiştir.

Kaynak taraması sonucu Babil tapınaklarında müziğe ilişkin ilginç bir örneğe rastlanılmıştır. Bu örnek; 5 ile 24 bölüm arasında değişen yakarılardan oluşan ve genelde çalgı müziği ile başlayan ilahilerdir. Bu dualarda söylenen sözler Sümerlilerin söylediği dua sözleriyle aynı olduğu görülmüştür. Son zamanlarda yapılan çalışmalar neticesinde, Babillilerin günümüzdekine benzer bir tarzda yedi basamaklı bir ses sistemini kullandıkları ve Eski Yunanlıların buluşu olduğu bilinen yedili ses dizisinin daha önceki tarihte yaşamış olan Babilliler tarafından kullanıldığı görülmektedir.

3.2. Mezopotamya Coğrafyasında Müzik ve Müzik Aletleri

Mezopotamya coğrafyası için müzik insanlığın doğuşu ile birlikte doğa ve hayvan seslerini merak edip taklit etmesi ile başlamıştır. Mezopotamya müziği yazılı kaynaklara göre ilk olarak Sümerlerin tapınaklarında cenaze defin işlemleri için kullandıkları ağıtlar olarak bilinmektedir.

Mezopotamya'da edebiyat Babillerin, Sümer dilini kabulü ve dini ritüellerini tapınaklarında taklit etmeleri ile devam etmiş, edebiyat ve sanat sürücüsü Merdanlara doğru ilerlemiştir. Asıl uygarlığı da bu kültürün mevcut birikimlerini kullanmış ve bu kültüre farklı nitelikler de katarak Mezopotamya'nın sanat tarihinde önemli katkılarda bulunmuşlardır. Eski Mezopotamya kalıntıları incelendiğinde çeşitli içerikteki çivi yazılı tabletler, mühürler, kalıplar, pişmiş toprak, taş dev levha duvar resimleri, kabartmalar ve heykelcikler elde edilmiş ve bu veriler Mezopotamya kültür ve sanatı hakkında bilgi niteliği taşımıştır. Bu bilgiler ışığında müziğin genel olarak dini törenlerde kullanıldığı kanısına varılmış tapınak dışı müzik uygulamasında olduğu tespit edilmiştir. Mezopotamya'da müzik sadece tapınak içerisinde kalmamış aynı zamanda tapınak dışarısında da icra edilmiştir. Genellikle asil insanlarca kullanılmış icra edilmiş olan müzik, insanların kendini anlatabilme veyahut duygularını aktarabilmek için araç niteliği taşımıştır.

Mezopotamya çivi yazılı belgeler incelendiğinde müzik kullanımı birçok farklı alanda olmuştur. Örnek vermek gerekirse yeni yıl bayramını anlatan tabletlerde müziğin yemek ziyafetleri ve törenlerde kullanıldığından bahsedilmektedir. Müzik Mezopotamya'da dinsel bayramlar, çeşitli şöenler, tapınak yapımı, ölülerin cenaze törenleri gibi alanlarda başvuru bir etkinlik olmuştur. "Dönem uygarlıklarında tapınaklar ve çevresinde profesyonel müzisyenler bulundurulmuş, inşa edilen kurallara bağlı kalarak uygulanmış ve bunlara tapınak dualarınca eşlik edilmiştir" (Celasin, Beşiroğlu, 2006:38).

Çalışma temelinde Mezopotamya uygarlıklarında çalgı aletleri incelenirken 4 farklı grupta irdelenmiştir. Bu gruplar kendinden sesli çalgılar, derili vurmali çalgılar, üflemeli çalgılar ve telli çalgılar olarak sıralanmaktadır.

3.3. Mezopotamya’da Kullanılan Müzik Aletleri

Sümerler Mezopotamya coğrafyasında yer almış önemli uygarlıklardan biriydi. Sümerlere ait çivi yazılı belgelerde çalgı tonlarından çok isimleri yer almaktadır. Çalgı tasvirlerini de içeren bazı çivi yazılı belgeler bulunmakla birlikte Sümerce ve Akadça olmak üzere iki farklı dilde belgelerde çalgı aletlerinden bahsedilmiştir.

Ses, müziğin temelini oluşturmaktadır. Sesin üretilmesi için de öncelikle titreşim yapabilecek malzemeler gerekmekte ve bu malzemelerin çıkardığı sesleri belirli bir disiplin içerisinde aktarıma müziği oluşturmaktadır. Çalgı aleti tanımı ses çıkarabilen hemen her nesne için kullanılabilir fakat günümüzde çalgı kavramı müzik yapmak için özel olarak hazırlanmış aletler olarak nitelendirilmektedir. Sümerler müzik bakımından incelendiğinde farklı çalgı aletleri kullanmış farklı ses çıkartma metotları üzerinde durulmuş farklı müzik aletleri icat etmiş ve kullanmışlardır. “Temelde doğayı ve doğadaki canlıları taklide dayalı yaptıkları aletlerle sesler çıkarmış ve müzik aletlerini oluşturmuşlardır” (Kerimov, 2014:21).

3.3.1. Kendinden Sesli Çalgılar (Idiophone)

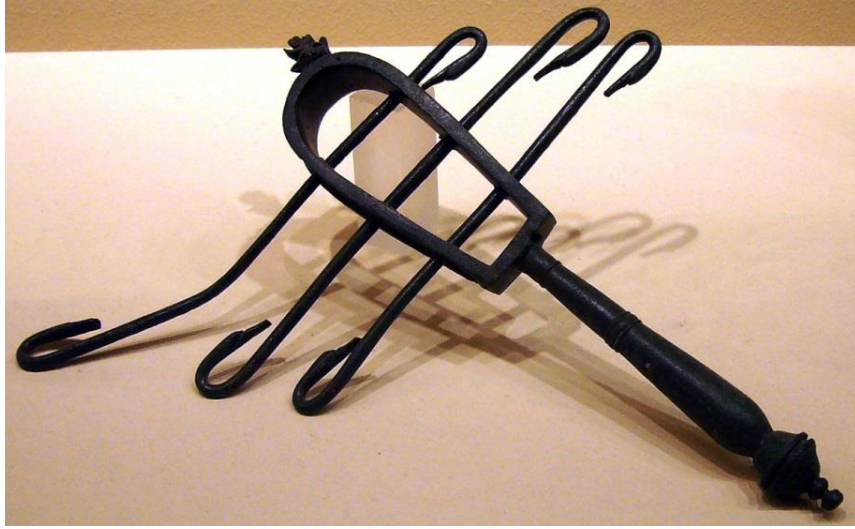
3.3.1.1. Sistrum

Sistrum, kendinden sesli çalgılar grubunda yer alan antik dönem Sümer müzik aletlerinden biridir. Sistrum, çalgı aletini tanımlamak gerekirse bir sapın üzerindeki çerçeve ve bu çerçevenin içindeki parmaklık şeklinde yer alan çubukların metal bir halkadan geçirilmesiyle oluşan şingirtılı sesler çıkaran çalgı aleti olarak tanımlamak doğru olacaktır. Hafif bir sallantı ile halkaların birbirine çarpmasıyla ses elde edilmesini sağlamaktadır. Bu sisteme benzersiz konular farklı coğrafya ve zaman dilimlerinde görülmüştür.

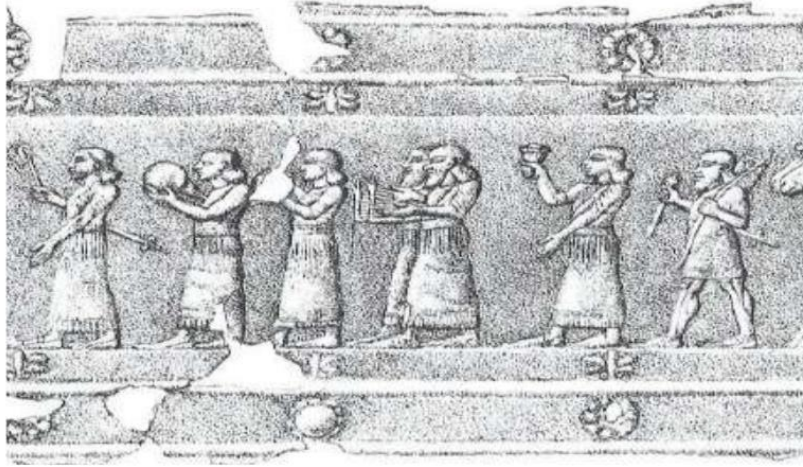
Görsel 8. Ur Kral Mezarlığında ele geçen levha

Görsel 8’de, Ur Kral Mezarlığında yapılmış arkeolojik çalışmalar sonucu bulunmuş olan, günümüzde Bağdat Müzesinde sergilenen, lirin üzerindeki işlemeli levhanın ilgili bölümüne ait bir çizim yer almaktadır. Yerde oturur vaziyette bir tilki veya çakala benzeyen figür elindeki Sistrumu icra etmektedir. Dizlerinin üzerindeki yuvarlak çalgının ise vurmahlılar grubundan bir def türüne ait olduğu düşünülmektedir. Araştırmamıza konu olan Mezopotamya uygarlıklarının kullandıkları müzik aletleri başlığı altında Sümer dönemine ait elde edilen en önemli ve belirgin Sistrum tasviri ise M.Ö. 250 yılı olarak tarif edilen ve günümüzde Louvre müzesinde sergilenen bir mühür baskı üzerinde yer alan tasviridir. Mevcut veriler “Sistrum çalgı aletinin Mezopotamya coğrafyasında oldukça yaygın olarak kullanıldığı ve kullanım alanı olarak da dini tören ve yürüyüşlerde ilahiler için ritim sağlamak ve tempo tutmak amacı ile kullanıldığı kaynaklarda belirtilmiştir” (Dinçol, 2003:1).

Görsel 9. Sistrum

“Sümerler dönemi tasvirlerinden sonra Asurlar’a kadar sistrum tasvirine rastlanılmamıştır. British Museum da sergilenen Asur dönemine ait bir eserde sistrum olduğu tahmin edilen bir çalgı aleti görülmektedir” (Bamett, 2008:37)

Görsel 10. Balawat Kapı Bantlarına ait bir çizim. II. Asurnasirpal’in Hatti ülkesine yaptığı sefer. Zil, arp ve sistrum icra eden müzisyen alayı.

3.3.1.2. Çıngırak (Marakas)

Bir diğer kendiliğinden sesli çalgı aleti olarak nitelendirilen çıngırak Osmanlı döneminde kullanılan çalgı aletlerinden biriydi. Çıngırak diğer bir ismi ile Marakas antik dönem çalgı aletlerinden biridir. Çalgı aletini tanımlamak gerekirse pişmiş toprak veya su kabağından oluşan çeşitli malzemelerin içlerine çakıl taşları gibi küçük parçacıklar koyularak doldurulmasıyla ve bu malzemenin sallanması ile elde edilen ses

bu çalgı aletinin sesini oluşturmaktadır. Bu formdaki ıngıraklara dair en erken kalıntılar Sumerlerin devamı niteliğinde olan Akatlar döneminde tasfir edilmiştir. Kullanımı özellikle Babil döneminde artış gösteren ve hayvan motifleri ile nitelendirilmiş çıngıraklar bulunmaktadır. Ayrıca o dönemde ıngırak çocuklar için bir oyuncak olarak da kullanılmıştır.

Her ne kadar tarihlendirilen ilk ıngırak Akad dönemlerini göstermiş olsa da “Sumer Krallığı kentlerinden olan da gerçekleştirilen kazılar Marakasa ait önemli kanıtlar olduğunu göstermiş ve deniz kabuğundan ziller bakır bir çubuk ile tutulmuş tanımıyla çıngırağı andıran bir bulgunun olduğunu kazı sonuç raporları destekler niteliktedir” (Baydu, 2016:24).

“Sumerliler sonrasında Akadlar tarafından kullanılan Marakaslar özellikle Babil Krallığı döneminde artarak devam eden hayvan koyun, tavuk, kuş, kaplumbağa vb. şeklindeki marakasların çıkardıkları sesler ile çocukları oyalamak ve telkin etmek amacıyla kullanmışlardır” (Sachs, 1968:71).

Görsel 11. ıngırak (Marakas)

3.3.1.3. Scraper

Kendiliğinden sesli çalgıların bir diğ er örneğı de scraperlerdir. Bu algı aleti bir elde tutulup diğ er eldeki ince bir sopa ile alınan, üzerinde farklı çentikler bulunduran şişe biçimindeki çalgı aletidir. Bu algı aletindeki ses bir eldeki İnce sopanın diğ er eldeki şişe biçimindeki maddenin eltiklerine sopanın ileri-geri sürtünmesi ile gerçekleşir. Günümüzde bir benzeri olarak varlığını sürdüren Afrika algı aletlerinden

olan Guiroyu oldukça andırmakda olan scraperler çalgının yapıldığı malzemeler temelinde guiro ile farklı çalgı aletleridir. “Scraperlere ait ilk tasvir Louvre Müzesi’nde sergilenmekte olan Sümerlere ait bir pişmiş kil levhanın üzerinde tasvir edilmiş scraper çalan iki müzisyenin bulunduğu levhadır” (Duchesne, Guillemine, 1981:288).

Görsel 12. Antik Sümer Scaper örnekleri

Görsel 12’ de yer alan tasvirde M.Ö. 3000’e, Sümerlilere ait, ellerindeki Scraperleri alar vaziyette tutan pişmiş kilden yapılan müzisyen figürleri görölmektedir. Görsel 13’de ise Larsa’da yapılan arkeolojik çalışma sonucu bulunan ve günümüzde Louvre müzesinde sergilenen ifte obua çalan pişmiş kilden bir maymun figürü görölmektedir.

Görsel 13. Çifte obua çalan maymun figürü

3.3.1.4. alpara (Zil)

Kendiliğinden sesli antik dönem müzik aletlerinden biri olan alpara Sümerler döneminde ilk örneğine rastlanmış çalgı aletidir. alpara sözcüğü Farsça kökenli bir kelime olup tanım olarak 4 veya 2 parçadan oluşan çoğunlukla metal veya ahşaptan yapılmış “M.Ö. 2111-2094 Stele üzerinde betimlenmiş olarak görölmüştür bu betimlemede iki elde tutularak birbirine vurulan iki anaktan oluşan düz çalparalar görölmektedir” (Meissner, 1993:467).

Görsel 14. Tunç ağına Ait alparalar

Akadlar dönemi hakkında bilgi veren bazı metinlerde zillerin yer alması bazı metinlerde ise tanrılarla ilişkilendirilmesi hatta tapınak müziklerinde yer almasına yönelik işaret niteliğindedir. “Aynı zamanda Tanrı Enlil ve Nergal çift ile de ilişkilendirilen alpara çalgı aletine ait Akad döneminde herhangi bir tasvir bulunmamaktadır” (Meissner, 1993:468).

Zil algı aleti Babil krallığı döneminde kullanımı sıklaşan bir diğerk çalgı alet olma özelliğı taşımaktadır bu dönemin önemli tasvirlerinde biri günümüzde BM91906 envanter numarası ile British Museum’ da sergilenen ve Larsa Kazılarında bulunan bir kadın müzisyen yüz hizasında ellerindeki zillerle görölmektedir. Ayrıca görselin ortasında davul ve sol kenarda iki erkek kavga eder vaziyette bulunmaktadır. “Buradan şu sonuca varmak hatalı olmaz, müzik kavga veya dövüş anlarında dahi kullanılmış bir araç niteliğindedir” (Rimmer, 1969:57). alpara tasvirli kabartmalara son olarak Hammurabi döneminde rastlanılmıştır.

Görsel 15. M.Ö. 1800’e, Eski Babil Dönemine ait pişmiş toprak levha.

Görsel 15’de görülen “günümüzde British Museum’da bulunan eserin üzerinde ayakta duran kişi davul çalmakta oturan uzun eteklikli kadının ise ellerinde zil bulunmaktadır” (Duchesne, Guillemin, 1981:287).

Asur Krallığı dönemine ait olan kabartmalarda iki farklı tür çalpara betimlenmekte olduğu görülmektedir. “Bunlardan biri araştırmacılar tarafından tutamaçlı ve saplı ziller olarak sınıflandırılmıştır” (Rashid, 1971:96).

Çalpara çalgısına ait en önemli kaynak hiç şüphesiz Nimrud kazılarında ele geçen çalgı kalıntılarıdır. “Tasvirleriyle neredeyse birebir örtüşen bu ziller dönem arkeolojisi konusunda önemli yere sahiptir. Bu kalıntılar günümüzde British Museum’da sergilenmektedir” (Dumbrill, 2009:16).

Görsel 16. Layard tarafından Nimrud’da Kuzeybatı Sarayında yapılan kazılarda ele geçen saplı ve tutamaklı Çalpara zillere ait kalıntılar

3.3.1.5. Şakşak (Ses Sopaları)

Kendiliğinden sesli çalgı aletlerinden olan antik dönemde kullanılmış olan şak şak yani ses topları bir çift düz veya kavisli Murat biçimindeki hiçbir sopanın veyahut daha kısa 2 parçadan oluşan nesnelerin birbirlerine vurulmasıyla ses elde edilen çalgı aletlerindendir. “Eski Mezopotamya’da tasvirlerinin yanı sıra bir saati orijinal halleri ile kazılarda elde edilmiş şakşaklar da bulunmuştur. Kes ve Uğur kazılarında yaklaşık 30 santimetre uzunluğunda orak seklinde şakşaklar bulunmuş ve şakşakların Sümer döneminin erken hanedanlık dönemine ait olduğu tahmin edilmiştir” (Cheng, 2009:11).

Akad döneminde ses sopalarına ait herhangi bir kalıntı veya tasvir bulunmamakla beraber Akad dilinde ses sopaları manasına gelen kelimelerin varlığı bu çalgı aletinin Akadlar döneminde de varlığını sürdürdüğünü kanıtlar niteliktedir.

Görsel 17. Ses sopası çalan figür

Görsel 17’de Ur mezarlığında ele geçen altından yapılan silindir mührün üzerindeki sahnelerin bir çizimi görülmektedir. Mührün lejantının alt panelinde şakşak (ses sopası) çalan figürler, bir dansöz ve oturur vaziyette boğa liri icra eden bir figür gözükmektedir, mührün lejantının üst kısmında ise şölene katılan kişiler betimlenmektedir.

Kiş Kenti kazılarında ele geçen bakırdan yapılan bir çift şakşak bulunmaktadır, günümüzde bu kalıntı Chicgo Orient İnstitu’de bulunmaktadır. Ayrıca “Babil de bulunmuş olan bir pişmiş toprak levha üzerinde de şakşak betimlemesi yer almaktadır

ve Louvre Müzesinde AO12443 envanter numarası ile sergilenmektedir” (Duchesne, Guillemin, 1981:288).

3.3.1.6. Çan

Genellikle kupa şeklinde ters çevrilmiş olan bir kabın içinde bir sarkacın kupanın iç çeperine çarpması ile ses çıkaran kendinden sesli çalgı aletidir.

“Çanlar genellikle hayvanların boyunlarına asılarak onları kaybetmemek üzeri kullanılırken asıl kayıtlara geçen Asur Krallığı döneminde Büyük Tören Çanı kullanılmış ve Berlin’de bu çan sergi edilmektedir” (Sachs, 1968:71). Görsel 18’de Nemrud sarayında yapılmış olan arkeolojik kazılar sonucu bulunan çanlara ait kalıntılar görülmektedir.

Görsel 18. Çanlar

3.3.2. Derili/Vurmalı Çalgılar (Membranophone)

Günümüzde perküsyon veya vurmalı çalgı olarak da adlandırılan vurmalı çalgılar sınıfına mensup olan en genel adlandırma ile davul tef darbuka biçimindeki pek çok farklı boyuttaki çalgı eski Mezopotamya sanat tasvirlerinde kendine yer bulmuştur. Arkeolojik kalıntı ve belgelerden anlaşıldığı kadarıyla bu gruba ait pek çok çalgı bulunmaktadır. İncelediğimiz dönemi itibari ile çalgıların yapılmış olduğu malzemeler dışında çalgının yapısı ve biçimi gruplandırmamızda temel etken olmuştur. Dönem gereğince darbuka bronz, bakır gibi metaller ile pişmiş topraktan kupa biçimindeki derin bir kasnağa gövdeye derinin gerilmesi ile oluşturulmuş ritim çalgısı olarak tanımlanabilir. Çeşitli kültürlerden oluşan Mezopotamya’da bir çalgıya dair attığı yerel

adlandırmalar olmakla beraber coğrafi koşullar tarihsel süreç ve dillerde ulaşan lehçe farklılıkları bazı adlandırmalar da farklılıklar olmasına neden olmaktadır. “Vurmalı çalgılar kısaca darbuka, tef ve davul olarak sıralanabilir, dönem tasvirlerinde de bu çalgı aletinin ait kalıntılar bulunmuştur” (Baydu, 2016:97).

Akadlar döneminde vurmalı çalgı tasvirlerine rastlanılmamıştır fakat yapılan araştırmalarca Sümerce yazılı belgelerinde bu çalgı aletlerini nitelendiren terimlerin Akadça da karşılığı bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak herhangi bir kalıntı olmamasına rağmen Akad döneminde bu çalgı aletlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

Zil çalgı aleti Babil Krallığı döneminde kullanımı sıklaşan bir diğer çalgı aleti olma özelliği taşımaktadır. Bu dönemin önemli tasvirlerinden biri günümüzde BM91906 envanter numarası ile British Museum’ da sergilenen ve Larsa Kazılarında bulunan bir kadın müzisyen yüz hizasında ellerindeki zillerle görülmektedir. Ayrıca görselin ortasında davul ve sol kenarda iki erkek kavga eder vaziyette bulunmaktadır. Buradan şu sonuca varmak hatalı olmaz, “müzik kavga veya dövüş anlarında dahi kullanılmış bir araç niteliğindedir” (Rimmer, 1969:57)

Uruk Kentinde bulunan Babil dönemine ait tapınak görevlilerine yönelik yapılmış bir metinde geçen, kadeh şeklindeki, iç bükey kavisli bir ayak profiline sahip olan bu davul bir kaide üzerine yerleştirilmiştir. “Bu davul, aynı zamanda yazılı bir belgede yer alan ilk çalgı aleti olma özelliğini taşımaktadır” (Rashid, 1971:94).

“Asur Krallığının eski dönemlerine ait belgelerden olan Kültepe tabletlerinde bir vurmalı çalgı bahsi geçmektedir fakat davul, def veya bendir gibi net bir ifade bulunmamaktadır” (Michel, 1997:305).

3.3.3. Üflemeli Çalgılar (Aerophone)

Diğer bir çalgı grubu olan üflemeli çalgılar Mezopotamya coğrafyasında kullanılmış olan çalgı aletlerindendir. Eski Mezopotamya’da kullanılan üflemeli çalgı aletleri flüt, obua, boynuz ve trompet olarak gruplandırılabilir. Eski “Mezopotamya’daki üflemeli çalgılar flüt, çift obua, trompet, boynuz, okarinaya benzeyen pişmiş topraktan yapılmış bir flüt türü olduğu belgelerce bilinmektedir” (Dinçol, 2003:41)

3.3.3.1. Flüt

Temelde üflemeli çalgılar boruya üflenene ve boruda kırılan soluğun buradaki havayı titreştirerek ses oluşmasıyla ses elde edilen çalgı aletlerindendir. “Üflemeli çalgılar, dönem şartları gereğince çoğunlukla belirli hayvanlara ait boynuz, karni ahşap ve metal kemik olarak fildişinden yapılmış tek bir borudan oluşan çalgı aletleridir” (Baydu, 2016:141).

“Akad dönemine ait silindirik bir mühürde uzun dikey bir flüt çalan tasvir bulunmaktadır. Bu tasvir Eski Ön Asya’da farklı isimlerle nitelendirilen flütün yer aldığı nadir tasvirlerden biri olma niteliği taşımaktadır” (Cheng, 2009:19).

“Babil dönemi ait olan ve British Museum’da sergilenen tutuş ve çalınış nitelikleri sebebiyle iki farklı flüt tasviri bulunmaktadır ve birisi eski Babil dönemine at olduğu tarihlendirilmiştir” (Dinçol, 2003:42).

Görsel 19. Flüt çalan maymun figürü.

Görsel 19’da British Museum’da bulunan pişmiş kil levhanın üzerinde ayakta duran bir figürün önünde oturur vaziyette flüt çalan maymun figürü görülmektedir. “Asur krallığı dönemine ait olan rölyeflerden Kral Sanherib’in Güneybatı Sarayındaki Kral Asurbanipal Döneminde işlenen rölyef de bulunan asker ve ordu dışında flüt çalan bir sanatçı tasvir edilmiştir” (Turner, vd. 1998:99).

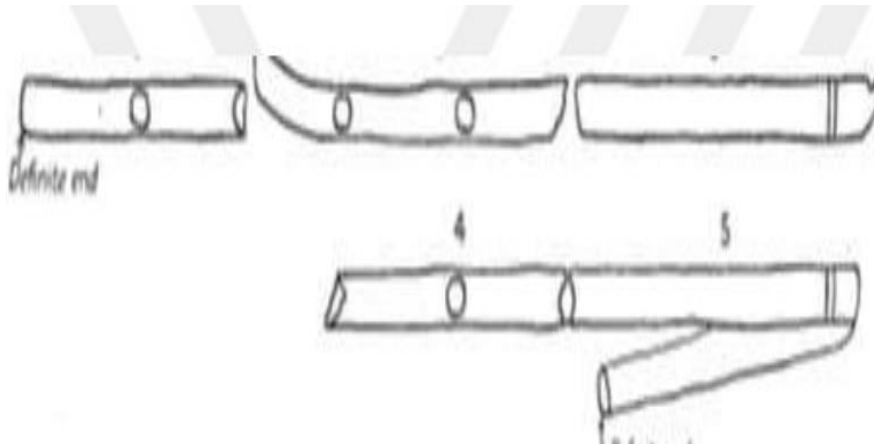

Görsel 20. Flüt rölyefi

Görsel 20’de Kral Sanherib’in Güneybatı Sarayındaki Kral Asurbanipal Döneminde işlenen ve sarayın XXXIII. odasında yer alan rölyefin bu bölümü (AM 6339) günümüzde İstanbul Arkeoloji Müzesindedir. Rölyef parçası üzerinde tüylü başlık takan bir erkeğin flüt çaldığı görülmektedir.

3.3.3.2. Obua

Hafif koniyi anımsatan bir borudan oluşan dilli üflemeli bir çalgıdır. Üflemeli çalgı ailesine mensup bir çalgı aleti çoğunlukla çift olarak çalımı ile beraber nadiren tek olarak çalındığı görülmüştür. “Eski Mezopotamya örnekleri günümüz Philadelphia Üniversitesi müzesinde sergilenen Ur kral mezarlığında bulunmuş milattan önce 2800 de tarihlenen ikinci gümüş buradan oluşan çifte obua örneğidir” (Sachs, 1968:72).

Görsel 21. Ur Kral Mezarlığında PG/333 numaralı mezarda bulunan çifte obuaya ait parçaların çizimi.

“Babil Krallığının Eski Babil Dönemine ait olan ve Larsa’da ele geçen, günümüzde ise Louvre Müzesinde sergilenen pişmiş topraktan yapılmış maymun figürü, çifte obua icra etmektedir” (Dinçol, 2003:42).

Görsel 22’de “Kral Sanherib’in Ninive’deki Güneybatı Sarayının Asurbanipal Dönemine ait rölyefte yatay ve dikey arp, def ve çifte obua icra eden büyük bir müzisyen kafilesi ilerler vaziyette betimlenmektedir. Biri kadın diğeri erkek olan obua icracılarından erkek olanı müzisyen alayının ön kısmında; kadın obua icracısının ise arkada olduğu görülmektedir” (Russel, 1991:124).

Görsel 22. Çifte Obua çalan kafile rölyefi

3.3.3.3. Boynuz

Bir diğ er üflemeli çalgı aleti olan boynuz eski Mezopotamya çalgı aletlerinden biridir. Keçi sığır gibi hayvanların boynuzlarının uç kısımlarından delik açılması ile konuştuğ undan üflemeli çalgı boynuz olarak adlandırılır. Sümer Kralı Gudea dönemine ait birçok yazılı belge de boynuz çalgı aletinden de bahsedilmiştir. “Yazılı belgeler de tuhaf üflemesi şeklinde tasvir edilmiş olan boynuz çalgı aleti eski Mezopotamya döneminde tapınaklarda kullanılan çalgı aletlerindendir” (Say, 1985:1188).

3.3.3.4. Trompet

Diğ er bir üflemeli çalgı aleti olan trompet bakırdan yapılmış bir ağızlık ile birlikte kendi üzerinde kıvrılmış ağız kısmı Konya şeklinde olan uzun silindir bir borudan oluşmuş çalgı aletidir. Eski Mezopotamya’da diğ er üflemeli çalgı aletleri yar buldu yazılı kaynaklarda trampet tasviri de sık rastlanmayan tasvirlerdendir. Genellikle yazılı

belgelerde trampet kullanımı ve bazı işaret ve belirteçler ben yola çıkarak trompetin almak istediği anlaşılabilir. Genellikle askeri alanlarda iş temposunu ve emir komutayı ifade etmek için kullanılmış bir çalgı aletidir. “Gılgamış Destanı’nın 12. tabletinde Sümer dedi ifadeler İnce bir saati trompet olarak bahsedilmekte birlikte tanımlanması kullanımından bahsedilmiş olan bir trampet tasviri bulunmaktadır” (Galpin, 1955:22).

“Asur Kralı Sanherib’in sarayında ele geçen rölyeflerin birinde taş ocağı ve taş ocağı işçileri işçilerinin ustabaşının trompet ile birlikte işleri yönlendirdiği rölyede tasvir edilmektedir” (Sayce, 1900:166).

3.3.3.5. Okarina

Porselen, kil, maden veya kemik gibi malzemelerden yapılan ve şekil olarak yumurtaya benzeyen “Okarina; ağızlık, bir boru ve ses seviyesini değiştirmeye yarayan sekiz delikten oluşan üflemeli bir çalgı aletidir” (Baydu, 2016:302).

“1860 yıllarında Babil Kenti yakınlarında araştırmacılar tarafından bir düdük benzeri alet bulunmuş ve araştırmacılar tarafından Okarina olarak nitelendirilmiştir” (Galpin, 1955:14-15).

Görsel 23. Okarina

3.3.4. Telli Çalgılar (Chordophone)

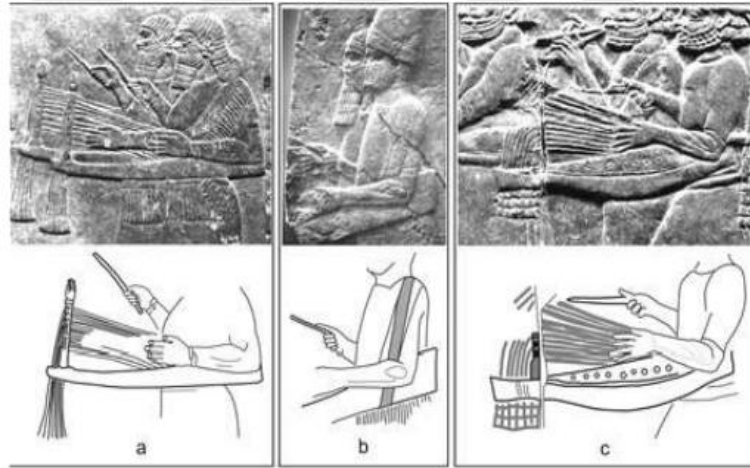
Telli çalgılar arp, lavta ve lir olarak gruplandırılabilir. Eski Mezopotamya döneminde bu çalgılar uygarlıklarca kullanılmış ve bu konu hakkında mevcut bilgiler doğrultusunda Eski Mezopotamya dönemine ait kanılar olduğu söylenebilmektedir.

3.3.4.1. Arp

Arp çerçeve üzerine gerilmiş olan teller dizisinin parmaklarla titreşim oluşturarak ses ve melodi üretmesi sağlayan çalgı aleti olarak tanımlanabilir. “Eski Ön Asya döneminde Arp Mezopotamya ve Mısır da gerek betimlemelerde gerekse kalıntılardan yola çıkarak dönem uygarlıkları tarafından kullanılmış bir çalgı aletidir (Martino, 1997:485).

“Babil Krallığı döneminde Sümerler zamanında kullanılmaya başlayan arp biraz daha geliştirilerek tellerin tutunduğu bölüm daha düz bir açıyla ve yükseklik seviyesi ise omuz sevişenin biraz altı olarak değiştirilmiştir” (Duchesne-Guillemin, 1981:292).

“Babil krallığında arp çalma şekli yatay ya da dikey tutulardır ilerleyen aşamalarda Asur Krallığında ise arplar daha basit bir hale ve neredeyse geleneksel bir şekle getirilerek kullanılmıştır bu bilgiler Asur kabartmalarında tasvir edilmiştir” (Ebeling, Meissner, 1972:117).

Görsel 24. Ninive Sarayı yatay köşeli arplar ve çizimleri

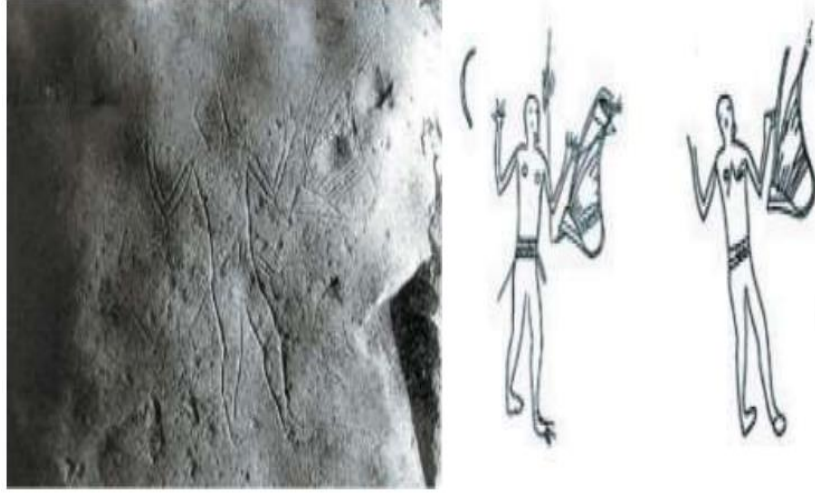
Görsel 25. Dikey ve Yatay köşeli arp çizimi.

3.3.4.2.Lir

Köken olarak arp çalgı aletinden türetildiği kabul edilmiş eski doğuda oldukça yaygın olarak kullanılan arpin üçgen görünümünden farklı olarak dikdörtgen biçimindedir. Arp, bir kol ve tellerin bağlandığı bir ses kutusundan oluşan bir çalgı aleti iken Lir bir ses kutusuna bağlı asimetric veya simetric uzanan iki yan kol ve bunları kapatan bir üst koldan oluşmaktadır. “Eski Mezopotamya’da ilk olarak Megiddo tasvirinde Arp ve Lirlerden bahsetmiştir” (Helvacı, 2007:579).

Akad döneminde Sümerliler sık rastlanan boğa biçimli Lirlerin yanı sıra ses kutusu dört köşeli bir kutu biçiminde olan ve kavisli yan kollara sahip bir Lir türüne rastlanmaktadır. Bu Lir zamanla Sümer Lirlerinin yerini almış ve eski doğuya yayılmış olduğu bilinmektedir. “İlerleyen zamanlarda ise küçük ve taşınması kolay olan 4 veya 7 telli lir kullanımı Eski Babil döneminde oldukça yaygınlaşmış olan lir kullanımı bilinmektedir” (Dİnçol, 2006:8).

“Larsa kazılarında ele geçen İshali levhası üzerindeki tasvirlerden anlaşıldığı kadarıyla Babil döneminde geleneksel Sümer Lir formunun varlığı sürmüştür bu levha Bağdat müzesinde sergilenmektedir” (Duchesne-Guillemin, 1981:294).

Görsel 26. Megiddo Tasviri: Arp ve lir arasındaki geçiş aşaması olarak değerlendirilmektedir.

Eski Mezopotamya müziğine dair temel kaynakları oluşturan çalgı kalıntıları, tasvirli sanat eserleri ve yazılı belgeler, Asur Döneminde lirlerin hala kullanımda olduğunu göstermektedir. Bu döneme dair çalgı kalıntıları ele geçmemiş olup lire dair tüm veriler, yazılı belgelerden ve tasvirli sanat eserleri üzerindeki betimlemelerden elde edilmektedir.

3.3.4.3. Lavta

Telli çalgılar sınıfında yer alan lavta bir tekne veya gövdeye aynı düzlem üzerinde uzanan bir sapın bağlanmasıyla oluşan mızrap ve parmakla çalınan telli çalgı aletidir. Günümüze gelecek olursak Keman, Gitar, Saz gibi neredeyse tüm telli çalgıların atası konumdadır. Bu çalgıya dair en eski belgede Eski Mezopotamya'dan mühür baskıları üzerindeki betimlerdir. “Tasvirlerin küçük bir gövdeye veya tekneye uzanan uzunca bir sap ve iki tele sahip oldukları bilinen çalgı aletleridir” (Duchesne-Guillemin, 1981:294).

“Sümerliler dönemi ait bir lavta tasviri henüz bulunmamakla beraber Akad metinlerinde yer alan lavta tasviri Babil döneminde “tütsü lavtaları” şeklinde geçtiği metinler bulunmaktadır” (Gökçek, 2015:31).

Görsel 27. BM 28806 kayıt numaralı, lavta tasviri içeren silindir mühür (Duchesne-Guillemine, 1981:294).

“Babil Krallığının, Eski Babil Döneminden itibaren lavta sınıfında yer alan çalgılara ait tasvirler bulunan birçok pişmiş levha yapılmış olan arkeolojik kazılarda ele geçmiştir. Levhalarda söz konusu çalgının genel olarak icrası tasvir şekli olmuştur” (Duchesne-Guillemine, 1981:294).

“Nippar kazılarında ele geçen ve Philadelphia Üniversitesi Müzesinde sergilenen Babil Krallığı Eski Babil dönemine ait olduğu tespit edilen pişmiş levhanın üzerinde koyun ve havlayan bir köpek ile birlikte bir lavta sanatçısı betimlenmiştir” (Gökçek, 2015:31).

İlk olarak Akad dönemi tasvirlerinde görülen lavta çalgı aleti Babil döneminde kullanımı ve kullanım çeşitliliği artmıştır. Asur Krallığı döneminde ise lavtaların varlığı sanat eserlerindeki lavta tasvirleriyle kanıtlanır niteliktedir. Öyle ki “Asur Dönemi lavta tasvirlerinin şüphesiz en önemli konumunda olan M.Ö. IX. yy’da tarihlenen bir rölyef de yer alan Asur kralı II. Asurnasirpal’in düzenlendiği askeri bir seferin betimlenmesinde aslan postu giymiş iyi oyuncu arasında bir lavta çalgıcısının da yer aldığı an betimlenmiştir” (Collon, 1980:516).

4. MEZOPOTAMYA MEDENİYETLERİNE AİT ÇALGILARININ SERAMİK FORM VE YÜZEYLERE UYGULANMASI

Çalışmanın konusu kapsamında yapılan literatür taraması sonucu Mezopotamya dönemine ait müzik enstrümanları araştırılarak elde edinilen bilgiler ışığında özgün tasarım eskizleri oluşturulmuş, yapılan eskiz ve tasarımların seramik uygulaması yapılmış olup bu bölümde ele alınmıştır.

Çizim, tasarım aşamasından sonra şekillendirmeler gerçekleştirilmiştir. Seramik malzemelerin yanı sıra, uygulama aşamasında kullanılan teknikler elle serbest şekillendirme ve plaka ile şekillendirmeden oluşturulmuştur.

4.1.Tasarım Süreci ve Eskizler

Tez konusu kapsamında müzik enstrümanları araştırılarak edinilen bilgiler ile özgün tasarım eskizleri oluşturulmaya çalışılmış, yapılan eskiz ve tasarımların bazılarının seramik uygulaması yapılmış olup bu bölümde ele alınmıştır.

4.2. Kullanılan Malzeme ve Teknikler

Çizim, tasarım aşamasından sonra şekillendirmeler gerçekleştirilmiştir. Seramik malzemelerin yanı sıra, kullanılan teknikler elle ve serbest şekillendirme, plaka ile şekillendirme olmuştur.

4.3. Kendinden Sesli algılar (İdiophone)

4.3.1. Sistrum

Görsel 28. Ur Kral Mezarlığında ele geçen sistrum tasvirli levha (Wooley, 1934:273).

Görsel 29. Özgün çizim Sistrum

Görsel 30. Sistruma ait tasarım. Tasarım Adı Yerde Oturan Tilki

Tablo 1. Sistruma ait Tasarım Özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	950°C-1050°C

Yuvarlak olarak tasarlanan çalışmada sistrum çalgısının ağırlık olarak tasarımın orta noktasına konan sistrum çalgısı kabartma tekniği kullanılarak ortaya çıkarılmıştır. Merkezdeki çalgının etrafına ise dairesel harekete uygun şekilde minimal düzeyde sistrum çalgıları, yine kabartma ve oyma ile şekillendirilmiştir.

Renk olarak merkezdeki çalgının büyüklüğünün vurgulanması için açık mavi renk kullanılmıştır. Etrafindaki küçük çalgılar ise daha koyu mavi renk kullanılarak merkezin vurgulanması sağlanmıştır.

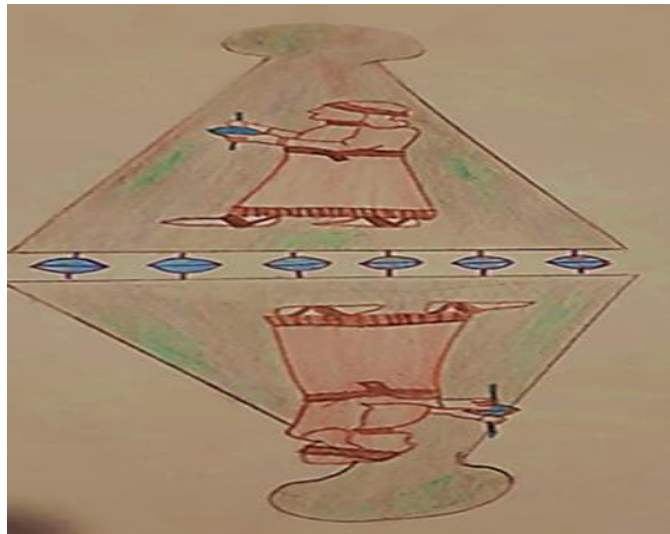
Pano tasarımı olan çalışmada anlatılan fikir sistrum enstrümanının yer yer soyutlanmış hali ile bir denge sağlanıp kompozisyon oluşturularak çalgının gelecekteki müzik ve seramik ilişkisini anlatan tez çalışmalarına kaynak olması amaçlanmıştır.

Plaka, elle ve serbest şekillendirme yöntemi kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra, çalışma sırlanarak açık mavi ve koyu mavi renkleri kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır.

4.1.2.Çalpara

Görsel 31. Çalpara

Görsel 32. Çalpara özgün çizim

Görsel 33.Çalpara'ya ait tasarım

Tablo 2. Çalpara Tasarım Özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	950°C-1050°C

Zil çalgısının ana şeklinin korunarak yapılan tasarımda iki parça gibi durup tek bir pano üzerinde çizim yapılmıştır. Kabartma tekniği kullanılarak elinde çalpara çalgısını tutan müzisyen adam figürü öne çıkarılmıştır. Aynı zamanda tasarımın orta noktasında küçük çalparalar konularak çalışma hareketlendirilmiştir.

Renk olarak tasarımın ortasındaki küçük çalparalar mavi renk ile öne çıkarılmıştır. Panonun iki tarafında bulunan müzsyen kahverengi renk ve elindeki çalpara mavi renk kullanılarak vurgu yapılmıştır.

Pano tasarımında anlatılan fikir çalpara enstürmanına yorum katılarak bir denge içinde kompozisyon oluşturularak, çalgının gelecekteki müzik ve seramik ilişkisini anlatan tez çalışmalarına kaynak olması amaçlanmıştır.

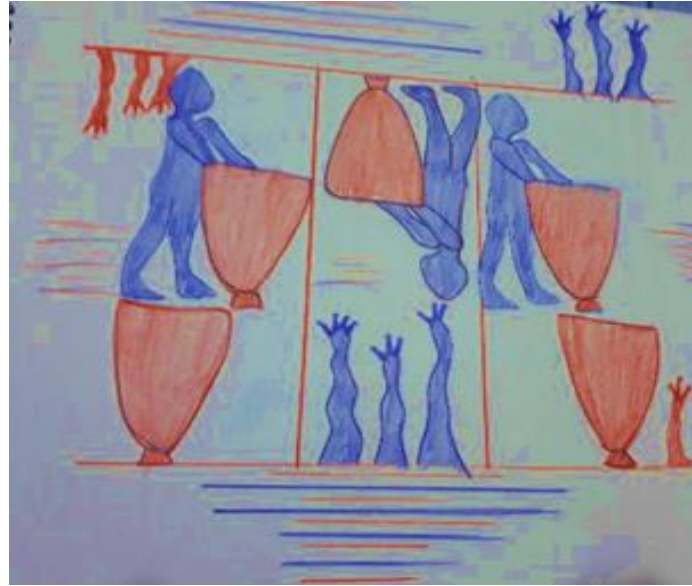
Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemi kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra, çalışma sırlanarak açık mavi ve kahverengi renkleri kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır.

4.2. Derili/Vurmalı Çalgılar (Membranophone)

4.2.1. Davul

Görsel 34. M.Ö. 1800'de, Eski Babil

Görsel 35. Davul özgün çizim

Görsel 36. Davula ait pişmiş toprak levha tasarımı

Tablo 3. Davul Tasarım Özellikleri

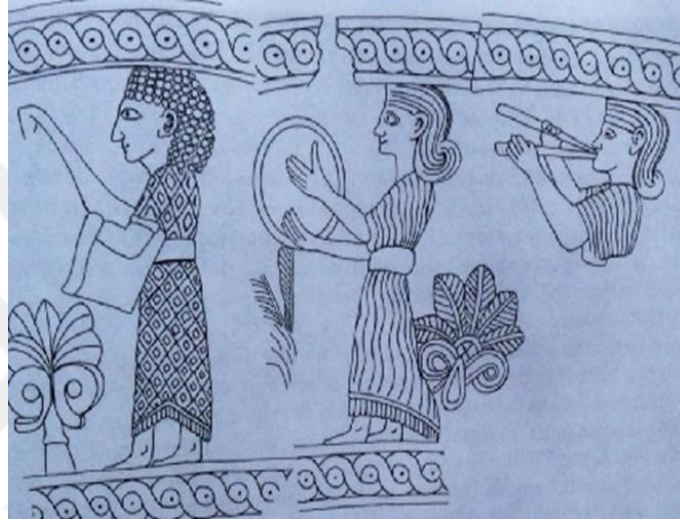
Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	950°C-1050°C

Kare şeklinde tasarlanan panoda davul çalgısının önemine vurgu yapılmıştır. Davul çalan insan figürleri panonun üç bölümünde, ikisi kabartma ve biri oyma şeklinde yapılmıştır. Davul çalan figürün etrafında ise kadın dansçı soyutlamaları ile tasarıma hareket kazandırılmıştır.

Tasarımda renk olarak ise insan figürleri mavi renk olarak kullanılmıştır. Davul çalgısı ise açık kahverengi kullanılarak mavi ile uyumu vurgulanmak istenilmiştir. Ayrıca kadın figürleri ise mavi ve kahverengi ile genel renk anlayış uyumu sağlanmak istenilmiştir.

Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemleri kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra, çalışma sırlanarak açık mavi ve kahverengi renkleri kullanılarak 1050°C derecede çalışma ortaya çıkarılmıştır. Pano tasarımında anlatılan fikir davul enstrümanının yorum katılarak simetri, denge, kompozisyon gibi tasarım ilkelerine uygun şekilde çalışma tamamlanmıştır. Gelecekteki müzik ve seramik ilişkisini anlatan tez çalışmalarına kaynak olması amaçlanmaktadır.

4.2.2. Def

Görsel 37. Asurlular dönemi def çalan kadınlar

Görsel 38. Def çalan kadın özgün çizim

Görsel 39. Def çalan pişmiş toprak levha tasarımı

Tablo 4. Def Tasarım Özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	950°C-1050°C

Yuvarlak şekilde tasarlanan çalışmada def çalgısının dairesel hareketine de vurgu yapılmıştır. Elinde def çalan kadın müzisyen çalgısı ile birlikte kabartılarak ön plana çıkarılmıştır. Figürün altında bulunan kabartma ve oyma şeklindeki hareketler ve alt kısımda bulunan dairesel hareketler ile def çalgısının yuvarlak hareketine vurgu yapılarak ritim kazandırılmıştır.

Tasarımda ana renk olarak kahverengi renk ön plana çıkarılmıştır. Def çalgısının içi sarı renk yapılarak çalgının dikkat çekmesi ve önemi vurgulanmıştır. Bir bütünlük içinde zıt renklerle çalışmanın renk aşaması tamamlanmıştır.

Pano tasarımında def çalgısına yorum katılarak kompozisyon bütünlüğü içinde çalışma tamamlanmıştır. Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemi

kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra ,çalışma sırlanarak sarı ve kahverengi kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır.

4.3. Üflemeli Çalgılar (Aerophone)

4.3.1. Flüt

Görsel 40. Flüt çalan bir çift

Görsel 41. Flüt özgün çizim

Görsel 42. Flüt'e ait oturan maymun tasarımı

Tablo 5. Flüt'e ait oturan maymun tasarımı özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	950°C-1050°C

Tasarımda elinde flüt çalan iki tane maymun ve flüt çalgısı yer yer kabartılarak veya çizgisel hareketler ile bütünlük sağlanarak ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ana figür olan maymunlar görsel açıdan belli olması için dairesel hareketlerin içinde tasarlanmak istenilmiştir. Çalışmanın bazı yerlerinde yarım dairesel hareketlerle ritim yakalamak amaçlanmıştır. İç kısımlarına ise etnik desenler ile bütünlük vermek istenilmiştir.

Ana renk olarak ağırlıklı turuncu rengi kullanılarak çalışmada dikkat çekilmek istenilmiştir. Maymun figürleri ise kahverengi renk ile ön planda tutulmuştur.

Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemi kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra, çalışma sırlanarak sarı ve kahverengi kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır. Pano tasarımında flüt çalgısına yorum katılarak kompozisyon bütünlüğü içinde çalışma tamamlanmıştır.

4.3.2.Obua

Görsel 43. Asur Dönemi Obua

Görsel 43’de “Asur İmparatorluğu dönemine ait obua çalgısının görünümü yer almaktadır” (Duymuş, 2014:113)

Görsel 44. Obua Özgün Çizim

Görsel 45. Obua Tasarımı

Tablo 6. Obua tasarımı özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	1000°C - 1050°C

Tasarımda obua çalgısının ve elinde obua çalan kadın müzisyenin, çizgisel hareket ve kabartmalarla hareket kazandırılmıştır. Ana figür müzisyen ve elindeki çalgı kabartılmıştır. Başındaki hareketlerin aynısı figürün altında da çalışılarak çizgisel denge sağlanılmak istenilmiştir. Panonun her iki tarafında biri kabartma diğeri sadece çizgisel hareketler ile çalgının ön plana çıkarılmıştır.

Ana renk olarak kadın figürde ve çalgının bazı kısımlarında kahverengi rengi kullanılmıştır. Siyah renk çizgilerde kullanılarak çalgının ve hareketlerin önemi

vurgulanmıştır. Tasarımda obua çalgısının anlam bütünlüğü bozulmadan; hareket, denge, yorum katılarak tamamlanmıştır. Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemi kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra çalışma sırlanarak sarı ve kahverengi kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır.

4.4. Telli algılar (Chordophone)

4.4.1. Arp

Görsel 46. Arp tasviri (Duchesne-Guillemin,1981, 290)

Görsel 47. Arp algısı özgün izim

Görsel 48. Arp Tasarımı

Tablo 7. Arp tasarım özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	980°C - 1000°C

Pano, yuvarlak formda tasarlanmıştır. Arp müzik çalgısı ve çalan müzisyenler panonun köşe kısmına konulmuştur. Elllerinde arp çalgısını çalan erkek müzisyenler tören esnasında arka arkaya konumlanmışlardır. Yatay Arp'ın kendi içindeki yatay şeklini zıtlık olması açısından dikey çizgiler ile tasarım hareket kazandırılmıştır.

Anan renk olarak kahverengi kullanılmıştır. Ara ara ise açık kahverengi ile renk dengesi sağlanmıştır. Renkler ile bütünlük sağlanarak çalgının tasarımı tamamlanmıştır.

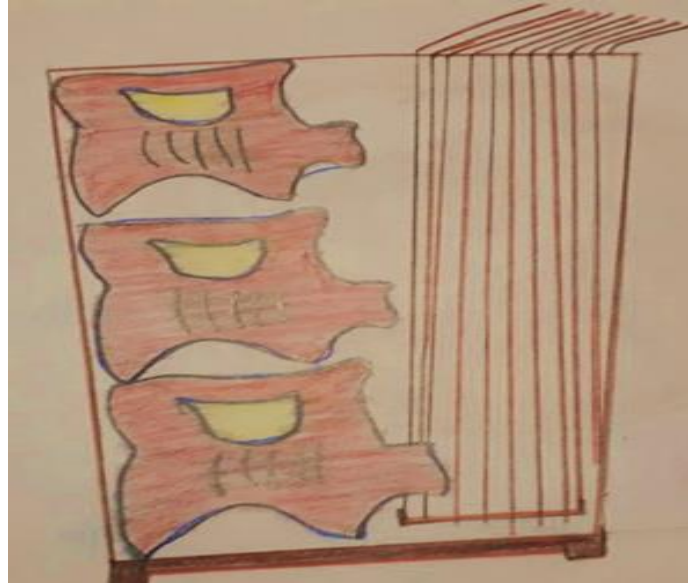
Pano tasarımında arp çalgısının anlam bütünlüğü bozulmadan; hareket, denge, yorum katılarak tamamlanmıştır. Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemi

kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra, çalışma sırlanarak sarı ve kahverengi kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır.

4.4.2. Lir

Görsel 49. Mezopotamya Dönemi Lir (Michalowski, 2010, 226)

Görsel 50. Lir Özgün Çizim

Görsel 51. Lir Tasarım

Tablo 8. Lir Tasarımı Özellikleri

Ölçüler	45 x 45 cm
Kullanılan Malzeme	Döküm Çamuru
Şekillendirme Yöntemi	Plaka Yöntemi, Elle ve Serbest Şekillendirme
Pişirim Derecesi	1000°C - 1050°C

Çalışma lir çalgısının anlam bütünlüğü bozulmadan tamamlanmıştır. Dikey olarak tasarlanan çalışmada sol tarafta kalan kısımda boğa başlı lir figürü 3 tane olmak üzere simetrik şekilde alt alta çizilmiştir. Sağ tarafta kalan kısımda ise telli çalgı olduğundan ona ithafen dikey çizgisel hareketlerle anlam kazandırılmıştır.

Renk olarak tasarımda kahverengi ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Sarı renk ise boğa figürünün iç kısımlarında vurgu yapması amacıyla kullanılmak istenilmiştir. Kahverengi ile tasarımın belirgin hale getirilerek uyum sağlanmak amaçlanmıştır. Pano tasarımında lir çalgısının anlam bütünlüğü bozulmadan; hareket, denge ve yorum

katılarak tamamlanmıştır. Plaka yöntemi ve serbest elle şekillendirme yöntemi kullanılmıştır. İlk pişirim olan bisküvi pişiriminden sonra çalışma sırlanarak sarı ve kahverengi kullanılarak 1050°C derecede çalışma sırlanarak ön plana çıkarılmıştır.

SONUÇ

Araştırma sonucunda yapılan literatür taramasında Mezopotamya dönemine ait olan enstrümanların seramik tablet ve kil üzerinde levhalarda veya üç boyutlu çalışmalarda yapıldığı gözlemlenmiştir. Enstrümanlar incelendiğinde ziyafet sahneleri, din adamları ve kadın müzisyenlerin, Mezopotamya’da ön planda olduğu, dini, kültürel ve sosyal yaşamları hakkında da bize ipucu vermektedir.

Çalışmada, Mezopotamya medeniyetleri ve müzik enstrümanlarının literatür taraması yapılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucu Telli çalgılar, Üflemeli çalgılar, Derili vurmalı çalgılar ve Kendiliğinden sesli çalgılar olarak 4 grup halinde ayırım yapılmış ve yapılan her bir gruptan iki adet çalgının eskiz çizimleri ve pano tasarımı olarak işlenilmiştir. Müzik ve çalgı kavramları ana öge olarak ele alınarak seramik sanatı ile birleşmesinden ortaya çıkan çalışmalar sergilenmiştir.

Yapım aşamasında döküm çamuru kullanılmıştır. Yapılan özgün tasarımlara bağlı kalınmıştır. Serbest elle şekillendirme yöntemi kullanılarak çalgılar pano tasarımları ile tamamlanmıştır. Çalışmalarda yapılan kabartmalarda enstrümanlar öne çıkarılarak estetik bir görüntü oluşturacak şekilde uygulamalar yapılmıştır. Sanat anlamında sanatçının beslenebileceği bir etki kurulmuştur.

Tez çalışmasında seramik sanatı, müzik çalgıların birleşiminden özgün çalışmalar ile gelecekteki, tez çalışmalarına sanatsal anlamda kaynak olması amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Alp, Mesut (2017). “*Efsanelerden Masallara Mardin.*” M.S.T Projesi, Mardin.
- Baydu, U. (2016). *Müzik Terimleri Sözlüğü*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul.
- Black, J.; George, A.; Postgate, N.; Harrassowitz, W. (2000), *A Concise Dictionary of Akkadian* (Band: 5), Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Celasin, C., Beşiroğlu, S.Ş. (2006). “Hitit Medeniyeti Müzik Kültürünün Analizinde Arkeolojik Verilerin Rolü”, *İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/2, İstanbul, 35-46.
- Cheng, J. (2009). “A Review of Early Dynastic III Music: Man’s Animal Call” *Chicago: The University of Chicago*, 1-16.
- Collon, D. (1980-83). “Laute – B. Archäologisch”, *Reallexikon der Assyriologie*-6. Berlin- New York.
- Dinçol, B. (2003). “*Eski Ön Asya ve Mısır’da Müzik*”, (2. Baskı). Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Dinçol, B. (2016). “*Eski Önasya’da Müzik Aletleri*”, *Klasik Filoloji Seminerleri 1*, Alfa Yayıncılık, İstanbul, s.75-84.
- Duchesne-Guillemin, M. (1981). “*Music In Ancient Mesopotamia and Egypt*”, *World Arkeology*, 12(3), 287-297.
- Dumbrill, R. (2009). *ARANE*, (1), 66.
- Duymuş Florioti, H.H. (2014). “*Asur İmparatorluk Dönemi Kaynaklarında Geçen Müzisyen Kadınlar Hakkında Kısa Bir Not*”, *Tarih Okulu Dergisi*, 18, İzmir.
- Ebeling, E., Meissner, B. (Ed.) (1993). “Musik”, *Reallexikon der Assyriologie*-8 1/2, Berlin- New York.
- Galpin F.W. (2011), “*The Music of the Sumerians and Their Immediate Successors The Babylonians and Assyrians*”, Cambridge University Press, England.
- Gökçek, L.G. (2015). *Asurlular*, Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

- Gümüşçü, Osman (2010). "Siyasi Coğrafya Açısından Sınırlar ve Tarihi Süreç İçinde Türkiye’de Sınır Kavramı". *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı.52:79-104.
- Harmankaya S., Köroğlu K., Sivas H., (2011). “*Eski Mezopotamya ve Mısır Tarihi*”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Harmanşah, Ömür (2015). “*Eski Yakındoğu’da Kent, Bellek, Anıt*”, Çeviren Fügen Yavuz, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Helvacı, Z. (2007). *Lirin Tarihi: Eski Ön Asya ve Yunan Uygarlıklarında Kullanılan Lirlerin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hooke, Samuel Henry (1995). *Ortadoğu Mitolojisi: Mezopotamya, Mısır, Filistin, Hitit, Musevi, Hristiyan Mitosları*. Çeviren Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kerimov, R. (2014). “ Çalgılarda Sistemleştirme Yöntemleri ve Önemli Taksonomi Kriterleri”, *Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 16-25.
- Keskin, Yusuf Ziya (2006). "Fırat Hadisi Üzerine Bir İnceleme" *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*. IV/1: s. 39-60.
- Kınal, F. (1983). “*Eski Mezopotamya Tarihi*”, DTCF Yayınları, Ankara.
- Köroğlu, K. (2011). “*Eski Mezopotamya Tarihi (Başlangıcından Perslere Kadar)*”, (6. Baskı) İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kramer, S.N. (2002). “*Tarih Sümer’de Başlar*” (2. Baskı) , Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Kuhrt A. (2010). “*Eski Çağ’da Yakındoğu-I*”, (Çev. Dilek Şendil). (2. Baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Küçükebe, M. (2013). “Etnomüzikolojide Çalgı Odaklı Çalışmalar ve Kültürel Bağlamıyla Çalgı”, *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5, 118-130.
- Landsberger, Benno(1943). “Sümerler”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Cografya Fakültesi Dergisi* 1, sayı 5: 89–96. <http://dtcfdergisi.ank ara.edu.tr/index.php/dtcf/article/ view/ 2965>.
- Lawergren, B. (2014). “Ancient Angular Harps”, VI. International Symposium on Traditional Polyphony, Tiflis-Gürcistan, 447-458.

- Memiş, E. (2006). “*Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*”, Ekin Kitabevi, Ankara.
- Michel, C. (1997). “Hommes Et Femmes Prêtent Serment à l’époque Paléoassyrienne”, *Méditerranée: Revue Géographique Des Pays Méditerranéens*, Publications de l'Université de Provence, 105-123.
- Oates, Joan (2015). *Babil*, Çeviren Fatma Çizmeli, Arkadas Yayınevi, Ankara.
- R.D.Barnett, J.E. Curtis, L.G. Davies, M.M. Howard, C.B.F.Walker (2008). *The Balawat Gates of Ashurnasirpal II*, The British Museum Press.
- Rashid, S.A.(2004). “*Mezopotamya ve Anadolu’da Müzik Kültürü*”. *I. Uluslararası Tarihte Anadolu Müziği ve Çalgıları Sempozyumu*, Dösım Basımevi, 129-146, Ankara.
- Rimmer, J. (1969). *Ancient Musical Instruments of Western Asia*, London: British Museum.
- Sachs, C. (1968). *The History of Musical Instruments*, Newyork: W.W Norton Company Publishers.
- Say, A. (Ed). (1985). *Müzik Ansiklopedisi* (II). Ankara.
- Sipahi, T. (2005) “*Hüseyindede’den Hitit Tasvir Sanatı İçin Yeni Bir Sahne*”, V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum İl Özel İdare Basımevi, Çorum, 661-678.
- Tekin, Murat (2014). “*Eski Mezopotamya’da Coğrafi ve Etnik Yapı*”.*Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sayı.2:111-125.
- Tunçer, B. (2005). *Eskiçağ Kilikia Çalgıları*, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Turnbull, H. (1972). “The Origin of the Long-Necked Lute”, *The Galphin Society Journal*, (25). 58-66.
- Wooley, C.L. (1934). *Ur Excavations of the Royal Cemetery-II* Publications of the Joint Expedition of the British Museum and Museum of the University of Pennsylvania to Mesopotamia.
- Yıldız, Muharrem (2011). “Semavî Dinlerde Dicle Ve Fırat Hakkındaki Bilgiler ve Günümüze Yansıyan Gerçekler”. *Journal Of Qafqaz University*, Sayı.31: 51- 61.

İnternet Kaynakları

www.tdk.gov.tr.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Mezopotamya>.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Asurlular>

EKLER

Ek 1. Boğa Başlıklı Lir

Ek1. Ur Kral Mezarlığında bulunan ‘‘Ur Standardının Barış Yüzü’’nde betimlenen tören sahnesindeki lir detayına ait bir çizim. Eser, günümüzde British Museum’da bulunmaktadır (Rashid, 2004, 139).

Ek 2. Çalpara Zil

Ek 2. Çalpara Çalgısının üç boyutlu tasarımı